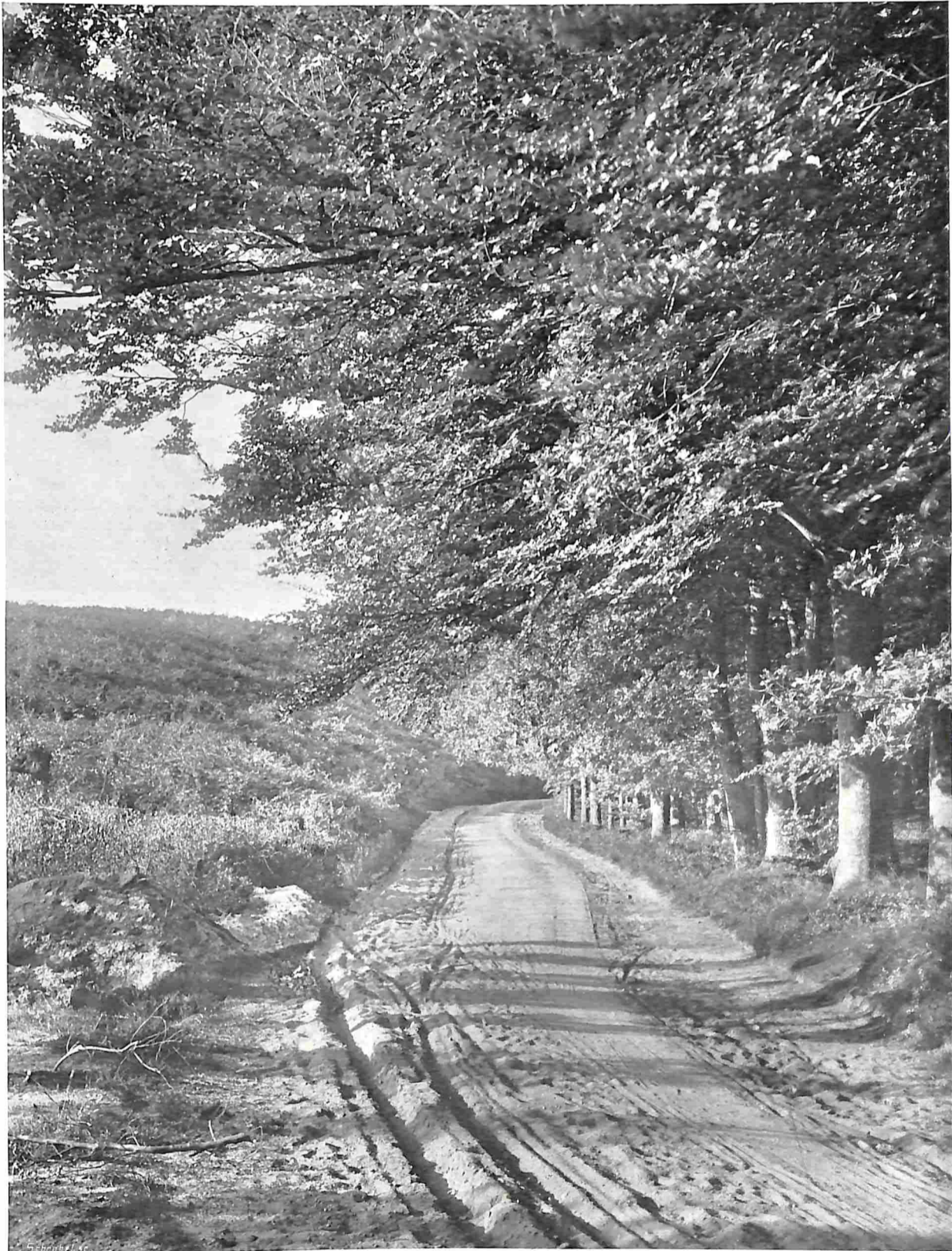

BUITEN

3^E JAARGANG N^O. 28.

ZATERDAG 10 JULI 1909.

Foto Aug. F. W. Vogt.

DE ITALIAANSCHÉ WEG BIJ DE DUNO.

INHOUD:

DE ITALIAANSCH WEG. ILLUSTRATIE	BLZ. 325
EEN AMERIKAAN OVER HOLLANDERS, DOOR E. RUEMPOL	326
EEN TENTOONSTELLING IN WORDING, DOOR E. TH. W.	327
oud-Delfshaven, D. Tom Schilperoort, Geïll.	BLZ. 328—332
HET ROODE LAURIERBLADJE, NAAR HET DUISCH VAN GUSTAV HOCHSTETTER	BLZ. 330
BOLBLIKSEMS EN VUURBOLLEN, DOOR C. SCHIOUTE, GEÏLL.	332
EDELWEISS, DOOR E. TH. W., GEÏLLUSTREERD	333
DE ORANJE ARGIOPE, GEÏLLUSTREERD	335
VARIA	336

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle copie ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografien, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74—76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken bevoedelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene annonce, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

EEN AMERIKAAN OVER HOLLANDERS.

In radiant memory of „Dear old Dorp” where the children of Hollander, Pilgrim and Puritan in mingled strain of blood and common heritage of ancestral memories made good Americans.

ZOO luidt de opdracht van „The Story of New Netherland”, een dezer dagen bij de „Houghton Mifflin Company” in Boston en New-York verschenen werk, waarvan de schrijver is Rev. William Elliot Griffis, een zeer warm bewonderaar van den stouten ondernemingszin, de onverzagde energie en de standvastige godsvrucht door de Hollanders betoond en aan den dag gelegd, toen zij zoekende naar een Westelijken doorvaart naar China in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika van thans tot krachtige volksplantingen en nederzettingen kwamen. Dit is een der werken, waarin op onpartijdige en waardeerende wijze gesproken wordt over den stoot, door onze voorvaders aan de ontwikkeling der beschaving in het verre Westen gegeven; waarin met blijkbaar kennis van zaken geschreven en geoordeeld wordt over Hollandsche gewoonten en gebruiken; waarin de vele Hollandsche namen en woorden slechts een hoogst enkele maal verhaspeld worden en eindelijk waarin de dwaze gewoonte gewraakt wordt, in het buitenland nog te veel gehuldigd, om zich Hollanders alleen voor te stellen in onmogelijk wijde broeken, op klompen, met een lange pijp in den mond. De schrijver geeft aan het slot van zijn boek een lijstje van hulpbronnen, voor zijn werk geraadpleegd, en van Nederlanders als Prof. Blok te Leiden en enkele archivariissen, die hem hun zeer gewaardeerde voorlichting niet onthielden. Zelf is hij geen Hollander, noch van geboorte, noch van afkomst, maar door zeven reizen naar ons land, benut voor archieven-studie, vooral door een veeljarigen omgang met afstammelingen van de oude Hollandsche pioniers, als dominée van de Hollandsche kerk in Schenectady, verwierf hij een beter inzicht en een zuiverder weten, dan de gemiddelde Amerikanen. Hij stelt zich in dit zoo keurig uitgegeven en met enkele belangwekkende foto's verlichte boekdeel ten doel, aan zijn landgenooten duidelijk te maken, „wie de kolonisten van de midden-Stat en de grondleggers van de geheele Unie waren, welke denkbeelden en gewoonten zij hier brachten, hoe zij streden, eerst tegen een door zelfzucht geleide Compagnie en dan tegen Engelsche hertogen en koningen, voor de rechten van hun vaderland, en hoe zij wonnen; hoe, gelukkig voor ons Amerikanen, zij tegenstand boden aan alle pogingen van Engelsche zijde om een staatskerk het volk op te leggen; hoe en waarom hun afstammelingen zoo getrouw waren aan het belang en de staatsregeling van hun geboorteland, en hoe groot onze erfenis is, als gevolg van Hollandsche wetgeving, orde, vrijheid, ontwikkeling en van die werken voor beschaving en menschheid, waardoor Nederland zoo lang aan de spits stond van de geheele wereld”. In eigen woorden geven wij hier weer, wat de schrijver in zijn voorrede

belooft en . . . op onderhoudende wijze, in eenvoudige taal, vol gevoel en waardeering, naast critiek, waar die van pas is, ook geeft. Dit weekblad is niet de aangewezen plaats om een meer dan oppervlakkig beeld te geven van het werkje, maar toch wilden wij hier vertellen hoe leuk-weg hij zijn landgenooten wijst op de dwaze meeningen, die vrij algemeen over Hollanders nog op de dwaze meeningen, die vrij algemeen over Hollanders en gint hij. „tusschen Duitschland en Holland, de Hollanders en de Duitschers, geschiedenis van fabeltjes onderscheiden, en grappige onderkennen van feiten. In weerwil van de officieele documenten, titels van boeken, en herinneringstafels, is er nooit eenige plaats of Staat geweest als Nieuwe Nederlanden, noch eenige admiraal van den naam „van” Tromp, noch eenige Hollandsche predikant met den titel van „Dominie”. Het woord „schnapps” kwam niet voor in het woordenboek van den Hollander, noch praatten Hollanders ooit Pennsylvania Duitsch. — zooals in het tooneel-dialect in Rip van Winkle. De eerste kolonisten van Nieuw-Nederland rookten geen tabak. De Hollanders van Nieuw-Amsterdam vereenigden Sinterklaas niet met Kerstmis, maar 6 Decemdam vierden zij St. Nicolaas en den 25sten van dezelfde maand de geboorte van Christus. De koene, ijverige mannen, die Nieuw-Nederland maakten, waren niet dik, noch oud, noch dom. Het waren jonge, krachtige mannen, ondernemend en dapper. De eersten, die kwamen, wisten niets of weinig van tabak, hoewel zij spoedig van de Indianen het genot leerden, en zelfs het zelf-verbouwde rookten, hun door de Pelgrims van Massachusetts aangeboden. Niet één enkele van hen sprak den lettergreep „dam” in „Amsterdam” of „Rotterdam” uit als een Engelschen vloek. De meeste dwaze verhalen omtrent de Hollanders in Nieuw-Amsterdam ontstonden veel later, lang nadat reeds geen Hollandsch meer in Amerika gesproken werd. Toen werden hun aardrijkskundige namen verbasterd en de snaaksche man kreeg overvloed van stof. Toen drong het platte Hollandsch, maar ook zijn kracht in het Amerikaansch Engelsch. Daarop kwamen „schnapps”, een Duitsch woord, „Dominie”, een Schotsche spelling van het Latijnsche „Domine”, en „van” Tromp met zijn legendarischen bezem, — voorzetsel en bezem beide zuiver van Engelsche vinding — in onze spreektaal om het Engelsch te bederven. Daarop nam de jonge Washington Irving, die slechts het Zuidelijk deel van het vervallen Holland gezien had, de wereldbekende sage van Rip van den Winkel, welke niets bijzonder Hollandsch bevat, uit haar Duitsche omljsting, nam daarvoor de Catskills, en leverde een dwaze schildering van Nieuw-Nederland's personen en gewoonten. Wat hadden wij gekregen, als hij het eerst zijn aandacht had laten vallen op Pelgrims of Puriteinen? In honderden boeken, die ernstige geschiedenis willen geven, is het leuke aanhangsel door Irving aan de oude geschiedenis van New-York toegevoegd, als feit en waarheid aangehaald. Die schildering werd als juist aanvaard door zoogenaamde Amerikaansche geschiedschrijvers. Darley's caricaturen en Boughton's heerlijke grappen op het doek hebben de illusie bestendigd. Met zulk materiaal bouwden historie-beoefenaars, die het ernstig meenden, hun boeken op, terwijl eigen nasporing en documenten beide ontbraken.

Na de verovering door de Engelschen in 1664 werd het Hollandsch langzamerhand vergeten in wetten en zaken, in de kerk gehoord en in het gezin, maar geschreven alleen door de predikanten. Zelfs nadat het niet meer van den kansel gesproken werd, werd het Hollandsch nog in eere gehouden door de ouden-van-dagen. Toch hebben de geest („snap”, wat over is in ons „snappen”), de kracht en het schilderachtige in de Engelsche taal het Amerikaansch Engelsch verrijkt. Dikwijls dwaas veranderd in spelling als, in „boss”, „boom”, „hunker”, „boodle”, enz., of in gemeenzame uitdrukking als „forlorn hope”, „taps”, enz. heeft het Hollandsch vele uitdrukkingen geleverd in ons militaire, politieke en sociale leven en vooral in ons „slang”. „Americanisms”, ontleend aan de plattelands taal, hebben Europeesche studeerenden in het Engelsch als aan deze zijde van den Atlantischen Oceaan gesproken, in verarring gebracht, terwijl zij oude vrienden en de geesten der historie niet herkenden. Zelfs de kleuren in „Old Glory” worden onvriendelijk besproken, omdat de oorspronkelijke Hollandsche afkomst van onze vlag, bijzonder van de streepen, niet bekend is, of niet in aanmerking genomen wordt. Vele Britsche spotters en onjuistheden over de Hollanders bederven, tot onze schande, ons gesproken en geschreven woord. En te dezen aanzien moestertien Staten zijn Nederlandsche nederzettingen.

Maar de slinger kan ook te ver aan de andere zijde doorslaan. Na den spotter komt de vleier, hoewel geen van beiden misschien Knickerbocker's „History of New-York” en enkele pas verschenen werken toonen de uitersten van overdreven vleierij. Terwijl zelfs hun besten koning Willem III („Dutch Billy”) beschimpen als „star Calvinist”, zijn de verklaringen van hen, die de Hollandsche voorvaders roemen, even ver van de waarheid als als bloeit als in de dagen van den tulpen-windhandel”.

Ten slotte geven wij hier * een bewerking van een der aardigste hoofdstukken uit het boek over: „Het leven en de genoegens van het jonge volkje”.

„Komende onder Engelsch bewind verloren de Hollanders veel, maar wonnen meer. Een van de eerste dingen, welke de verove-

raars van Nieuw-Nederland deden, was de openbare scholen af te schaffen, welke de kolonisten uit hun Vaderland met zich meegebracht hadden met hun taal en hun godsdienst. Het denkbeeld van algemeen volksonderwijs, de grondslag van de Hollandsche Republiek, werd openlijk door de aristocratische gouverneurs bespot en systematisch tegengewerkt. Zoo kwam het, dat de jongens en meisjes in de nieuwe provincie New-York de eersten waren om te lijden van de verwisseling van bewind, terwijl een nog zwaarder verantwoordelijkheid voor de opvoeding van de jeugd gelegd werd op de Hollandsche kerk en haar predikanten, die nu voortaan scholen, waar Hollandsch geleerd werd, moesten onderhouden. Het lijdt wel geen twijfel, of in den beginne genoot de jeugd van vrijstelling van onderwijs.

Merkwaardig is het op te merken hoe weinig verandering er kwam in het dagelijksche gebeuren van het volk, ten gevolge van de „Engelsche verovering”. Naar buiten werden namen en vormen eenigszins gewijzigd, maar de gebruiken bleven als vroeger. Gelukkig voor de toekomst van de Vereenigde Staten, bleven de Hollandsche republikeinsche denkbeelden. In de politiek was alles naar den naam Engelsch, maar het maatschappelijk en kerkelijk leven en de democratische denkbeelden waren Hollandsch. Zoover het eenig onmiddellijk voordeel betrof in vertegenwoordigend bestuur waren de Hollanders uit de pan in het vuur gevallen. Een koninklijk meester aan de overzijde van de zee trachtte over wetten-lievende menschen te regeeren door „geheime instructies”, door middel van zijn agenten, en ondervond alleen, dat het volk een onoverwinnelijken tegenstand bood tegen revolutie, zelfs wanneer het door koningen op de proef werd gesteld. De Hollanders bleven aandringen op vertegenwoordigende regeering, in overeenstemming met de wet.

Zoo ergens, dan had het jonge volkje in het Oude en het Nieuwe Nederland een gelukkig leven en vooral goede dagen bij bijzondere gelegenheden. Holland is het land van Sint Nicolaas en gekleurde Paascheieren. Behalve de heiligendag van 6 December zijn er nog Kerstmis, Nieuwjaar, Driekoningenavond, Paschen, Pinksteren, Hemelvaartsdag, kermis en schoolvacantie en feestdagen, welke vrijwel achtereenvolgend over het geheele jaar verdeeld zijn. Wat het speelgoed en de spellen en alle soorten sport aangaat, de Hollandsche boeken en platen van de 17de eeuw en de musea en erfstukken in Patria toonen, dat deze bij dozijnen zijn te tellen. Spel met bal, raket, stelten, hoepel, slinger, schommel, zuiger, pijl en boog, sleden en schaatsen, trommels en trompetten; tennis, golf, cricket en veertig andere manieren om pret te hebben, naast de kalmere voor meisjes en de meer of minder atletieke sport voor jongens, worden voorgesteld als een deel van het jonge leven in het moederland, en volksgezegden en uitdrukkingen zijn er de tolk van in den omgang. Het Hollandsche taaleigen, de overleveringen en het werkelijke leven in het moederland zijn bewijzen hoe de ouders het leven voor het jonge volkje genoegelijk maken; en wat de Hollanders deden in Holland, zetten zij voort in Amerika. Zelfs de uitvoerige manuscripten van de preeken der predikanten bewijzen dit, want het pretje was vaker wild en woest, dan kalm en ongevaarlijk, zoodat bij gelegenheid van den kansel een vermanend woord werd gesproken. Nog meer, wie vertrouwd is met Hollandsche woorden in het Amerikaansch, voornamelijk op het speelterrein en in uitdrukkingen, die in de woordenboeken niet verklaard worden, herkent ettelijke van Hollandschen oorsprong.

(Slot volgt).

EEN TENTOONSTELLING IN WORDING.

ALLEN, die gaarne hun tuinen sieren met mooie planten, die er belang instellen om te zien, wat er voor moois en nieuws op plantengebied is; allen die op de hoogte willen blijven van den vooruitgang op tuinbouwgebied en die gaarne willen weten, wat ons land daarop presteert, raden wij aan dezen zomer naar Zeist te gaan en een bezoek te brengen aan de groote Tuinbouwtentoonstelling, die daar van 26 Augustus tot 16 September zal worden gehouden. Deze tentoonstelling, die op het fraaie landgoed Schoonoord van Mr. C.C.W. Romondt Vis thans in wording is, belooft, naar hetgeen wij er van zagen, hoogst belangrijk te zullen worden. Het wil heel wat zeggen om een terrein van zoo groote afmeting, dat gedeeltelijk uit weiland en gedeeltelijk uit bosch bestaat, tot een tuinbouwtentoonstelling in te richten, en wanneer men ziet, wat er reeds geschied is en daarbij vooral rekening houdt met het hoogst ongunstige voorjaarsweer, waarmede men tot heden te kampen had, dan moet men eerbied gevoelen voor hetgeen het Bestuur van de Afdeeling Zeist en Omstreken der Ned. Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde met de subcommissie's tot nu toe hebben tot stand gebracht.

Het tentoonstellingsterrein is in een kleine tien minuten gaans van het z.g.n. Rond te Zeist en in een goed kwartier van het station Zeist der N.C.S. te bereiken. Het ligt even door het dorp aan den fraaien weg naar Driebergen, een weg, die ongetwijfeld een der schoonste van ons land genoemd mag worden. Nadert men van uit het dorp Zeist het terrein, dan ontwaart men al spoedig den hoofdingang, gelegen tusschen enkele gebouwen, bestemd voor het Bestuur en de Pers, voor Post- en Politie-bureau, alsmede voor

een ruime garderobe en fietsen-bergplaats. Een ruim en groot parterre spreidt zich dan voor de oogen der bezoekers uit. Tusschen majestueuse, eeuwenoude boomen, ligt het zeer groote terrein-gedeelte, dat in zuiver rechthoekigen stijl is aangelegd. De breede paden verdeelen het in flinke gazons, die gedeeltelijk bestemd zijn voor het plaatsen der zomerbloemplanten. Nu is het nog tamelijk kaal, doch hoe heel anders zal het er over een week of zes uitzien, wanneer de paden door banden van bloemplanten zijn omzoomd, wanneer vormboomen van Buxus, alsmede beelden het versieren, wanneer een klaterende fontein haar waterstraal omhoog werpt. Dan zal het een lust zijn om het te aanschouwen. Door een hoog bosch richten wij thans onze schreden naar het tweede gedeelte van het terrein. In dit bosch zal een ruime tent voor ververschingen worden opgericht, vlak bij een muziektent, waar steeds goede muziek ten gehore gegeven zal worden, en zeker zal het onder deze schaduwrijke boomen aangenaam rusten zijn, wanneer men het kleurige en geurige voorterrein heeft verlaten.

Over een ruime brug komen wij op het tweede gedeelte van het tentoonstellingsterrein. Hier zal ook voor den waren plantenliefhebber heel wat te bewonderen vallen.

Tijdens ons bezoek zagen wij toch niet minder dan vier rozentuinen, waarvan er één een oppervlakte van bijna 1700 M². heeft. Daar stonden heel wat rozen, en mooie ook. Dat deze rosariums in vollen bloei een schitterend gezicht zullen opleveren, zal wel niet behoeven gezegd te worden. Liefhebbers van vaste planten zullen hier eenige z.g.n. boordbedden kunnen zien en zij, die steeds den mond vol hebben van Engelsche herbaceous- of mixed borders, zullen zien, dat de Hollandsche boordbedden aar geenszins voor onderdoen. Zij, die van Pioen-dahlia's houden, zullen hier het neusje van den zalm vinden, daar een paar kweekers, die zich speciaal op de cultuur van deze planten toeleggen, hier een uitgebreide verzameling zullen exposeeren en de tegenwoordig zoo mooie Cactus-dahlia's zullen ongetwijfeld in grooten getale aanwezig zijn. Ook sierplanten zullen hier een plaats vinden en het gebruik van klimplanten langs een moderne pergola wordt hier den bezoekers duidelijk aangetoond.

Doch behalve het fraaie is hier ook aan het nuttige gedacht. Zoo is er een model van een volledigen vruchtentuin. De vruchtboomen met de onderbeplanting staan op $\frac{1}{4}$ van den werkelijken afstand, doch hij, die een goeden fruittuin wil aanleggen, zal duidelijk kunnen zien, hoe hij het doen moet. Er is echter nog heel wat meer op het gebied van den boomkweker te zien, zoodat de eigenaar van een buitenplaats of villa, wiens vruchtboomen weinig of geen goede vruchten meer geven, hier uit tal van vormboomen een keuze zal kunnen doen.

Ook voor den dokter en den apotheker zal hier wat te zien zijn. Een uitgebreide verzameling geneeskrachtige planten is hier toch door een van onze Rijks-instellingen ten toon gesteld en het zou ons niet verwonderen of menigeen hunner zal thans deze planten met heel wat meer belangstelling bekijken, dan hij als student ooit gedaan heeft.

In het ruime en mooie Rijksgebouw zullen de voorstanders van het onderwijs heel wat van hun gading vinden. Hier toch zullen alle hulpmiddelen van onderwijs in gebruik bij tuinbouw-winterscholen en tuinbouw-wintercursussen worden geëxposeerd en een aantal graphische voorstellingen zal een duidelijk beeld geven van de vlucht, die het tuinbouw-onderwijs in korten tijd hier te lande heeft genomen. Ook zal waarschijnlijk een groote inzending van het phytopathologisch instituut het belang van den plantengeneeskundigen dienst in ons land aantoonen.

En eindelijk de hulpmiddelen voor den tuinbouw. Er zullen hier te Zeist meer kassen geëxposeerd worden, dan wij ooit op eenige tentoonstelling zagen, terwijl er ook de noodige modellen van bakken en andere hulpmiddelen aanwezig zullen zijn. Voor hen, die voornemens zijn hun planten-collectie uit te breiden en zich, zooals dit behoort, van te voren door hun tuinbaas over de te bouwen kassen willen laten inlichten, zal hier dus volop gelegenheid zijn zich de gewenschte modellen te doen toonen.

En wanneer men dan lang over het terrein heeft rondgelopen, de gebouwen voor tuin-architectuur en warme kasplanten heeft bezocht, wanneer men in de daartoe bestemde tenten de afgesneden bloemen heeft bewonderd, dan verlangt men naar rust en... naar iets anders.

Ook hiervoor is gezorgd en in het z.g.n. Oud-Zeist zal de hongerende en dorstende kunnen worden gelaafd, zal de vermoeide kunnen uitrusten en de naar afwisseling verlangende onder het genot van een glas schuimend bier of goeden wijn kunnen luisteren naar opwekkende muziek of vrolijk gezang. En wanneer hij van verre komt en in het landelijke Zeist, of het stille, deftige Utrecht met zijn avond geen raad weet, dan kan hij ook hier blijven, daar dit terrein ook des avonds geopend zal zijn, en hij zal er niet alleen een smakelijken maaltijd, doch ook een gezelligen avondverpoozing kunnen vinden.

Voor hen, die meermalen wenschen te komen, zal er voor voldoende afwisseling worden gezorgd.

Er zal dus op de tentoonstelling, die thans nog in wording is, heel wat te zien zijn. Wij raden den lezers en lezeressen van „Buiten” dringend aan er heen te gaan, er zal voor ieder heel wat te genieten zijn.

E. TH. W.

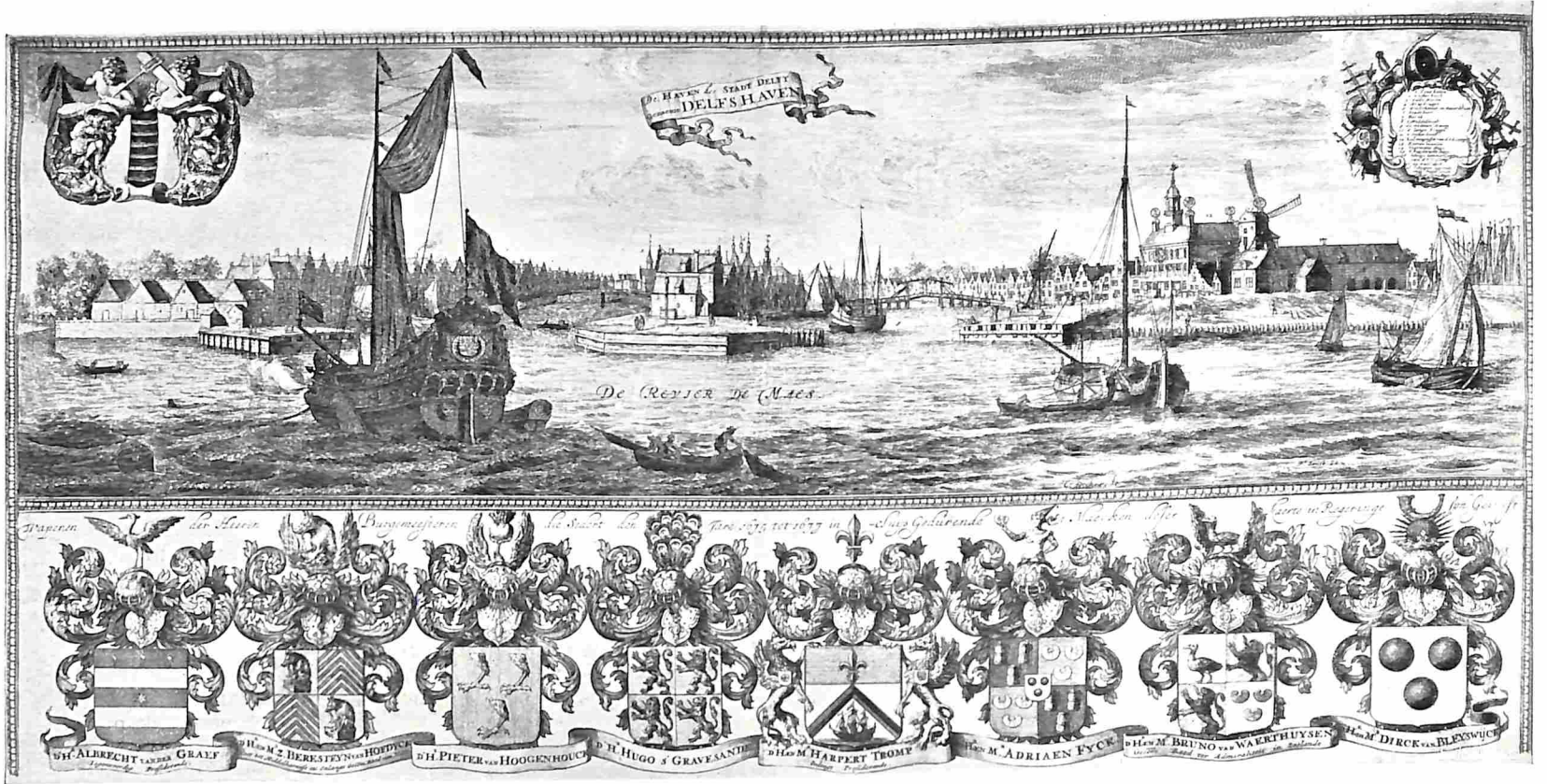

Foto W. Cool.

DE HAVEN DER STADT DELFT GENAEMT: DELFSHAVEN IN 1675.
(Naar eene gravure, berustende in het archief te Rotterdam).

OUD-DELSHAVEN.

ALS ik denk aan Delfshaven, zie ik tegelijkertijd den tijd van mijne jeugd, die ik er doorbracht, en die me irreëel lijkt, door zijn zorgeloosheid. Liefst stel ik 't mij voor, zooals 't nu nog wezen kan, 's zomers 's Zondagsmorgens: de stille, glad-efen kom van de groote Sluiskolk, 't middenvak groenig in de zon; donker, die de zware kantschaduw der hooge kastanjes, die op den hoogen wal staan, langs de „Krens“-muur, die steil in 't water afdaalt. Met aan de andere zijde de smalle huizen, die tot in 't water reiken, met houten uitbouw-seltjes, en oude planken steigers op palen, waaronder in de schaduw weer 't donkere water zoo eventjes goudschubben kan, als 'n eenzame zonnestraal door het wrakke vloertje der vloedertjes dringt. En aan 't einde van het reeksje huisjes, die gloeien in de zon, met hunne verweerde armoeds-geveltjes, het oude Zakke-dragershuisje, met z'n schemerbergende poort over 't water, en z'n houten torentje, waar 'n klagend klokje klept op dagen, dat er menschen van 't gilde voor werk gebezigd moeten worden. Daarnevens vangt de gladde krensmuur weer z'n kringloop aan, onder kastanjes weer door eerst, langs het Raadhuis en de Kerk tot aan de Ophaalbrug met de sluisen, die toegang geven tot den Voorhaven, die naar de Maas loopt. Vervolgens ombuigend weer naar deze zijde, langs huizen, nog in rust bewoond door Delfshavensche burgers, zoekt ze weer de koelte der hooge boomen, en eindigt bij de kapitale sluis met de draaibrug over de Schie haren ommegang. Dan kon er in de laagte van 't spiegelende water-vlak 'n enkele schuit liggen, dommelend als 'n log dier in de blakerende zon, die, waar de boomenrij eindigt, de hier en daar gras-omgroeide straatsteenen, fel-wit glanzend doet, brandt op de daken der oude huizen, waarvan enkele nog den trapgevel bewaard hebben; gloeiend het hout van het kerktorentje, schitterend op de haring, die het tot windwijzer dient, strijkend over

HET RAADHUIS EN DE KERK (DE S' ANTHONI'S CAPEL)
AAN DE KOLK TE DELFSHAVEN IN 1740 (?)

het vernieuwde nuchtere stadhuisdak en de bleek-wit-aangestroken pui, feestend zoo, over de wat uitgeleefde en gebrekkig-gemoderniseerde getuigen van vroegeren welstand.

Of, als de Kolk soms de vroolijke, kleurige menigte van lichte booten schutte, die met hunne tegenwoordigheid de roeifeesten op de Schie der Delftsche zuster-vereeniging gingen opluisteren, en de scherpe commando's of 't vroolijke roepen over en weer galmden tusschen de muren der oude Haven, waar op den wal de toeschouwers in dichte rijen zagen naar de bonte, prettige drukte der rustverstoorders, dan was 't toch soms, of 'n floers van wee trok over de omgeving, 'n ontevredenheid van nooit gekomen zijn tot daár, waar de toekomst, in de eerste dagen van de stichting der aloude sluis, haar had schijnen heen te wijzen.

En wel heeft Delfshaven recht ontevreden te wezen, zoo dit een recht is. Na haren eersten bloei, in hare vooruitgang tegengewerkt door de „precysheit van die van Delft“, waarvan het toentertijde 'n bezitting, 'n vasal was; tweemaal verwoest, geteisterd door binnenlandsche twisten, die de vermogenden der inwonenden emigreeren deden, vervolgens benadeeld door het opkomen van een zandplaat in de Maas tegenover hare monding, en ten slotte vrij en onafhankelijk geworden op een tijdstip, dat zij het zeerst steun en hulpe behoefde, en dus niet van hare vrijheid gebruik maken kon, die dan ook weer een eind nam door de vereeniging met Rotterdam, heeft de Haven zoodoende wel de lasten en pijnen geleden, welke in 't verloop der eeuwen van haar bestaan te lijden waren.

Ze ontstond in den tijd, dat Delft, toen nog steeds machtiger en aanzienlijker dan het opkomende Rotterdam, in concurrentie met deze stad, zijn eigen vaart naar de Maas wenschte te hebben. En werkelijk, na vele intrigues der Rotterdammers, en vele sluw combinatie's der Delvenaars daar tegenin, gelukte het dezen laatsten in 1380 van Hertog Albrecht van Beyeren, Graaf van Holland, de vergunning te verwerven om van Ouwerschic uit, waar reeds de vaart naar Rotterdam en die van het minder goed gelegen Schiedam, welke plaats de dam aan de eigentlijke Schie-monding is, elkaar ontmoeten, 'n derde vaart te graven en aan het eind daarvan tot berging van schepen een kolk of kleine haven aan te leggen.¹⁾ De groote moeilijkheden, welke 'n werk als 't genoemde, in dien tijd natuurlijk opleveren moest, werden overwonnen, de Matenesserdijk doorgegraven en 'n groote sluis gebouwd, die „alsoo sterk ende vast“ moest wezen, zegt de Graaf, „datter ons land wel mee beschermd is“. Het kanaal mondde verder tusschen het eigentlijk Schoonderloo en het zoogenaamde Nieuweland in de Maas uit.²⁾ Wel schijnen de Rotterdammers, nog na 't graven zelfs, getracht te hebben, de doorvaart te belemmeren, doch „die van Delft“ wisten met behulp van Graaf Albrecht hunne open vaart te handhaven.

Uit bescheiden en het stichten van een kapel, de St. Anthony's kapel, waartoe den 28en Augustus 1416 consent werd gegeven, blijkt de vooruitgang en de toenemende bloei van de haven van Delft; zoodat in 1424 de moederstad voor de ingezetenen harer nederzetting het poortersrecht wist te verwerven van „Johan, by „de genade Gods, Hertog van Lothryck, van Braband, enz., „Graaf van Henegouwen, van Holland, enz.“³⁾

Trouwens, Delft had geboden, dat: „Niemand die poorters van

„Delft zijn, eenigerhanden goed uitvaren moeten in de Maas, noch „van de Maas inbrengen, noch nergens doorvoeren, noch over- „schepen moeten, wat boven 'n half vat zwaar is, anders dan in „de nieuwe Delfse haven, bij de boete van drie pond"4), enz., enz., welke verordening niet anders dan ten goede der Havenaars komen kon.

Al spoedig werd de Haven te klein, daar ook de in belangrijkheid stijgende haringvisserij voor hare schepen ruimte behoefde. Dus werd den Graaf verlot gevraagd 'n tweede haven aan te leggen, 't geen deze toestond en bovendien daaraan nog meerdere vrijheden verbond. Dit gebeurde in 1451, dus betrekkelijk kort na de stichting reeds.

Deze haven, de Achterhaven, loopt parallel met de Oude Haven en is thans tot op de helft gedempt, — een plantsoen met Piet Heyn's standbeeld verrees er sedert — doch stond toen in verbinding met de Kolk door 'n val- of schutdeur onder 't Zakke-dragershuisje, waarvan de poort over 't water thans nog over is.

Zoo dus kreeg Delfshaven gelegenheid zich te ontwikkelen, en beloofde het veel voor de toekomst, zooals men zegt, mede door de gunstige gesteldheid, waarin het zich met de moederstad tot achterland, mocht verheugen.

Toen kwamen de twisten tusschen Hoeken en Kabeljauwen, met den burgeroorlog, den vooruitgang belemmeren. Den 18en Dec. 1488 overweldigden de Hoeken de plaats, na zich even te voren van Rotterdam te hebben meester gemaakt, staken er haven en huizen in brand en verwoestten haar zoodoende geheel, welk lot mede 't nabijgelegen gehucht Schoonderloo onderging. De schade was voor Delft enorm, zooals blijkt uit de eisch der Delvenaars, die 'n schadeloosstelling van 12.000 kronen vorderden van de Rotterdammers „uit kracht van eene opene brief hunlieden ver- „leent bij de Keyserlijke Majesteit in tijde van de Rotterdamsche „oorlog en in re-compense van de schade, dien die van Delft voor- „zeid geschiede uit Rotterdam op 't Kulk te Delfshaven"5).

Eene eisch, die hen ontzegd werd, doch waar bij de behandeling der zaak door arbiters toch geen aanmerking werd gemaakt op de grootte van het bedrag. Nog in 1515 was de invloed van den slag te voelen, 't geen door stukken uit: „Enqueste upt stuck der verpondinghe" kan worden aangetoond.

Evenwel, men vorderde weer. Tot in 1536 in Delft 'n brand woedde, die 't grootste gedeelte der stad in asch legde; velen zochten in Delfshaven een wijkplaats en van dat oogenblik af, door deze omstandigheden en nog door vele anderen van politieken aard, o.a. de concurrentie en door de jaloersche macht der Steden onderling, zocht Delft, bedreigd in zijne heerschappij, de Haven klein te houden. Een brief in die dagen geschreven, en bewaard gebleven, verhaalt van de particularistische begrippen der Delvenaars van dien tijd.6). „Want de stede van Delft en wil niet „gedoogen, dat men aldaar timmert", vinden wij ergens anders. 7).

Van Bleyswijck, de auteur van „Beschrijvinghe der Stad Delft" (in 1667), duidt eveneens duidelijk op de groote bekrompenheid in redeneering der stad Delft, die door aan den haven nooit „genoegzame liberteit" te geven, daardoor natuurlijk *op den duur* en zich zelven en de haven nadeel berokkende. Wat te onvoorzichtiger was, daar Rotterdam gaarne die meerdere vrijheid toestond aan de Haven-poorters, voormits ze naar deze stad verhuizen wilden.

Wat de ondanks alles toch toenemende welvaart van Delfshaven veroorzaakte, 'n toch slechts geringe groeiing in vergelijk van hare bronnen van welvaart, welker exploitatie werd tegengegaan, was de prosperiteit van de moederstad. Zoo werd te Delfshaven in 1672, toen Delft de zetel werd van 'n Kamer der Oost-Indische Compagnie, tot den bouw overgegaan van 'n „considerabel zeemagazijn", nadat in 't begin dier eeuw al scheepstimmerwerven geconsenteerd waren geworden, echter onder de eigenaardige voorwaarde, „mits toesiende dat Delfshaven niet altseer „toenam!" Is 't genee stiefmoederlijke bepaling?!

Maar ondertusschen trokken zij, wien de Delftsche heerschappij te eng werd, weg; kerkelijke krakeelen droegen het hunne daartoe bij, zooals in 1638, toen op 'n morgen, na 'n uitspraak der Classis vóór de rechtzinnigen, 36 haringbuizen na de godsdienstoefening naar Rotterdam stevenden. Wel werd ten einde in de schade tegemoet te komen, toen meerdere vrijheid geschonken (10 Aug. 1638), maar veel hielp het niet meer, en der haringvisserij was eenmaal 'n gevoelig verlies berokkend.8).

Zoo nam de vaart af. Johan van Oldenbarneveld zeide dan ook vaak, dat „de precysheit van die van Delft, (en de schaersheit „van die van Schiedam hebben) Rotterdam grootgemaakt". Wat in zooverre waar is, dat de Rotterdammers ook meer verstand van zaken aan den dag legden dan de Delvenaars, 't geen nog tot in onze dagen wordt bewezen.

Zoo ging de stand der zaken aan den eenen kant achteruit, wat zij aan den anderen kant won. Immers waren toch sedert weer vele fabrieken, meest branderijen, opgericht geworden.

Doch nu verhief zich in de Maas voor de havenmondung 'n breede zandplaat, die zoo toenam, dat ze in 't jaar 1761 nog slechts door booten en schouwen kon gepasseerd worden; veel later is deze Ruige plaat met moeite doorgegraven (1873) en deze doorgraving van 'n groote sluis voorzien, terwijl het land ingedijkt en met den vasten wal, door de Oost- en West-Kousdijk is verbonden geworden. Op dit terrein bouwt Rotterdam thans zijne nieuwe havenwerken!

Dat ook ten dien tijde reeds de Maas tot aanzienlijke hoogte wassen kon, blijkt uit 'n groote overstroming, den 14en November 1775, die de Kolk volstortte, de straat ondermijnde en de stoepen der huizen ten deele ontwrichtte; de hooge Zeedijk bij Schoonderloo was overgevoerd en de Rotterdamsche Courant van den 18en November gaf ontstelde berichten van de gevaren,

Foto W. Cool.

DE AELBRECHTSKOLK TE DELFSHAVEN (1906).

Foto W. Cool.

OVERSTROOMING IN DELFSHAVEN OP 14 NOV. 1775.
(Naar een prent berustende in het Archief te Rotterdam).

welke Schieland had kunnen loopen, indien de sluisen eens bezweken waren¹⁾. Tout comme chez nous!

Eindelijk kwam door de Fransche overheersching de zoogewenschte scheiding tot stand tusschen Delft en hare haven; en hoewel een oogenblik in 1802 de oude toestand weer gehandhaafd werd, het Keizerrijk gaf den beslissenden stoot en voegde Schoonderloo, 't veel oudere, doch steeds gering gebleven gehucht, er nog bij. Doch de verder, in 1825 tot stad verhevene en van 'n wapen — „Een schild van sinople, waarop 'n pal golft van sabel en zilver „en rechts een haring van zilver. Links drie koorhalmen van „goud” — voorziene nederzetting, kon er zich toen niet meer bovenop werken. Waar ze in den aanvang der zeventiende eeuw al niet meer als concurrent voor Rotterdam beschouwd werd, hoeveel minder in den tijd, die op het herstel der onafhankelijkheid in den lande volgde! De slechte toestand der finantiën noopte het kleine Delfshaven in 1841 zijne vereeniging met Rotterdam te verzoeken. Doch op dat moment kon de groote buur de taak der re-organisatie niet op zich nemen, en sleepte Delfshaven haar, helaas te laat gekomen onafhankelijk bestaan voort, tot in 1886 de plaats officieel van de kaart verdween, en 't voormalige Delfshaven voorgoed deel uitmaakte van het in aanzien stijgende Rotterdam.

En thans? Veel is er niet over, behalve de aanleg, die tot op heden nagenoeg onveranderd bleef. Aan gene zijde van de ijzeren ophaalbrug strekt zich nog de Oude Haven, thans de Voorhaven, uit, smal en recht tusschen wallen van groen, die verreiken over de lage havenhuisjes, over de oude branderijen en pakhuizen, wier gevels slechts gedeeltelijk bewaard bleven, op beide zijden. En aan 't einde, heel in de verte, ligt de dijk langs de Maas, van de „Ruige plaat”, waarachter van tijd tot tijd de zeeboten voortglijden, van en naar Rotterdam, voor de nauwe opening langs, van onze havenhorizon.

Langs de Kolk staat het in 1791/92 in 'n heerenhuis herschappen stadhuis, 'n bureau van politie; daarnaast er van gescheiden door 's kosters woning de in 1761 vernieuwde en van 'n houten koepeltorentje voorziene kerk, met z'n haring als windwijzer.

Verder iets terug het Zakkedragershuisje, dat voor 'n deel nog de oude verzamelaars der leden van het gilde gebleven is.

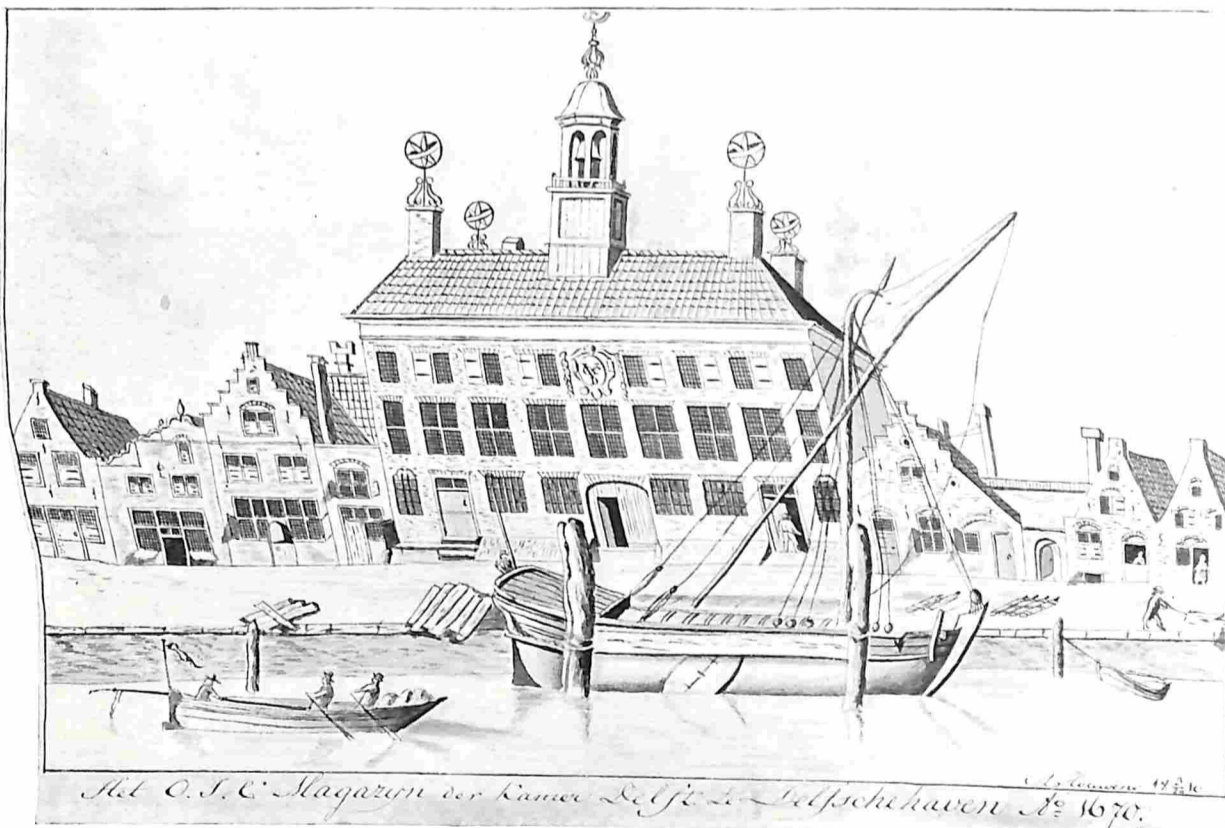
Hier en daar verspreid zijn nog vele oude gevelstukken te kennen in vervormde of vernieuwde puin. Ook de oude huizen in de Kolk, in 't water gebouwd, evenals nog die aan den Achterde Haven, meest oude branderijen, deze bleven bestaan; de vorm van de kaaiwerken echter, de hoofden aan de havenmondingen, heel de bouw van Delfshaven, dat is het echte oude wezen, toch weer te voorschijn tredend, wat men ook knutselde. En toch . . .

Als klein stadje, met zijn eigen lokaal leven, heeft 't niet veel meer te beduiden. Voor eenige jaren nog, toen Rotterdam zijne handelsterreinen nog niet zoover in deze richting gestuwd had, en Delfshaven, ondanks alle toenadering een zeker afgesloten geheel vormde, dat slechts wettelijk deel uitmaakte van de groote Gemeente, waaraan het eerst grensde, tot voor kort, toen was Delfshaven nog het eigen kleine stadje, rustig en wat trotsch in zijne afzondering, teruggetrokken, als 'n oud menschje, een, die streed en leefde, en nu tevreden is in de herinnering van vele dingen, die ze om zich heen houdt en aan zich vertrouwd weet. Ook bestond toen nog de rij huizen beneden langs den Dijk, (nu de Havenstraat), die met de rij villa's verder 'n charmante borstwering vormde tegen wat van buiten kwam, en 't inkijken — om 't zoo maar eens te noemen — onmogelijk maakte. Doch nu sedert de laatste,forsch-aangepakte en doorgezette veranderingen, de huizen aan den buitenkant der Zeedijk — de oude, ten tijde van Willem II, ze helft 13e eeuw, aangelegde dijk — zoowel aan den polderkant als aan den Maaskant, zijn gesloopt, waardoor men Delfshaven kan binnenkomen „als 'n kottiehuis”, — in plaats van, zooals vroeger, of langs den smallen, goeddelijken boompjesweg, die u rustigjes den dijk op en binnen bracht door den nauwen toegang tegenover de „hol”; of door de statige laan, die langs de Maas van 't park kwam, — sedert dien heeft ook het speciaal intieme van Delfshaven 'n goed heenkomen gezocht en geeft het aan ieder, die 't vroeger kende, den indruk van gemeengoed te zijn geworden, 'n vrijbuitersplaats, waar ieder maar in- en uitloopt, 'n huis zonder deur. Het „onder ons” is weg. De oude kleine Haven met haar neringdoenden, die onder curatele gestaan heeft, tot in hare nadagen toe, zoodat ze niet meer alléén staan blijven kon, toen dat voogdijnschap werd opgeheven, wordt weggedrongen door het alles-voor-zich eischende Rotterdam, als 'n arm oud mensch van den leunstoel bij het vuur, waar ze te peinzen zat.

Doch zoo nog iets blijven zal, is het voorzeker de Kolk, 't meest bewaard, en die zal standhouden na de slooping van veel omme-staands; dan zal de Oude Haven, met haar gemoderniseerd stad-huis en 18e eeuwse kerkgevel, de hooge Krens-muur en de oude prachtige kastanjeboomen, als 'n oase van rust worden in de rumoerige omgeving der Handelsterreinen, van laad- en los-havens, en wat dies meer zij; het geluid van 't machtige moderne handelsleven zal van verre tot dàar nog doordringen, maar begrepen zal het er dan niet meer worden! TOM SCHILPEROORT.

1) Dr. R. Fruin. Naar aanleiding der vereeniging van Delfshaven met Rotterdam. 2) Dr. R. Fruin, a. v. 3) F. J. Klein. Beschrijving en Geschiedenis van Delfshaven, 1903 (opgaven van stukken en acten). 4) Kleyn, Idem. 5) Kleyn, idem. 6) Informatie opt stuck des verpondinghe. (Dr. Fruin). 7) Kleyn, Idem. 8) Kleyn, idem. 9) Kleyn, idem.

Noot: Toen dit geschreven werd, was nog niet bekend dat thans ook 'n geheele rij hu's, s met nog oude gevels gedeeltelijk, om en nabij de Kapitale Sluis, verdwijnen moeten, waardoor van het nog bestaande weer 'n karakteristiek deel verloren gaan zal.

HET OOST-IND. COMP. MAGAZIJN DER KAMER DELFT TE DELFSCHHAVEN No. 1670
(THANS GELEGEN AAN DE ACHTERHAVEN).

Het roode Laurierblaadje.

DE lichten gaan neer. Eerste bedrijf. Lieve hemel! Als mijn broer dat maar niet ziet! Hij is mijn eigen broer, zeker, en ik gun hem alles wat prettig is. Ik weet dat hij nóg meer om netheid geeft dan ik. Als hij dat ziet, — dan heeft hij vanavond geen oog meer voor het tooneel en zal steeds maar op het kleine roode vlekje moeten staren. Zooals nu ik doe.

Beneden, op het tooneel, zal wel iets ten beste gegeven worden, daar ben ik zeker van, maar ik zie en hoor er niets van. Mijn wereld is op 't oogenblik maar één voorwerp, het „roode vlekje”.

Eigenlijk is het niet rood; het zal wel wit zijn. Het schijnt maar rood, doordat er op de noodlamp, die achter mij tegen den wand der loge hangt, een rood glas staat.

Had ik maar de voorste plaats en de vreemde dame vóór mij

de achterste! Een weinig galante wensch. Best. Maar dan zou ik tenminste niet weten, dat zij van achteren drie haakjes heeft openstaan en dat daar op het oogblik een rozerood belicht open plekje zichtbaar is. Zoo iets leidt je vreeselijk af. De noodlamp schijnt er wel expres te zijn om het mij goed duidelijk te toonen, dit ongewilde „décolleté”, dat mij doet denken aan — ja, waaraan eigenlijk? — ik ben er! aan een klein rozerood laurierblaadje.

Laat toch vooral niemand zich verbeelden, dat dit laurierblad mij aangaan aandoet, of dat het voor mijn gevoel een plaats inneemt onder de lauweren, waarop ik eenmaal zou willen rusten. Het is juist precies andersom! Het staat mij tegen! Ik vind het iets vreeslijks als dames zulke elegante toiletten hebben en zich het kleine beetje tijd niet gunnen om ze behoorlijk dicht te maken. Als ik de vreemde dame, die nu vóór mij in de loge zit, kende, en ik maakte haar opmerkzaam op de wanorde van hare kleeding, dan weet ik van te voren wel, dat het antwoord zou luiden: „Och, de haakjes sluiten zoo slecht!” Alle drommels nog toe — waarom worden er dan geen betere aangenaaid? Je kunt er koopen die uitstekend zijn; die zijn aan 't uiteinde omgebogen en kunnen eenvoudig niet meer openspringen! Ze kosten ook geen halve cent meer dan de slechte soorten, maar heusch, men moet zijn verstand gebruiken en de naaister te verstaan geven, dat zij de behoorlijke haakjes moet aanzetten en niet de belachelijke! Of ik zou te hooren krijgen: „De oogjes zijn stukgetrokken!” Natuurlijk; de oogjes lijken wel altijd stukgetrokken. Dat moet ook wel, als een oogje niets anders is dan een schunnig draadje zij! Dat kan iemand nu toch de mooiste oogblikken van zijn leven vergallen, dat er op de heele wereld geen rij oogjes te aanschouwen is, of er is er minstens één van stukgetrokken. Wat zou een vrouw zeggen van een man, die zich in zijn rok vertoonde met gefafelde knoopsraten? Maar zij zelf — ze behoudt zich het recht voor aan haar meest elegante avondjapon een stuk getrokken oogje te presenteren. Drie stukgetrokken oogjes! Die dunne draadjes zijde mogen eigenlijk op den eere naam „oog” niet eens aanspraak maken. Binnenkort komen er nog oogjes van spinragdraden in de mode! Vooral geen behoorlijke oogjes van metaal! — o neen, dat zou veel te plomp — en veel te verstandig zijn!

Had dat vrouwelijk schepsel vóór mij tenminste haar groote, mooie struisveeren boa nog rustig om haar hals kunnen houden! Maar dat kon natuurlijk niet! Dan was ik ten minste verschoond gebleven van den aanblik van dit hinderlijk laurierblad en zou misschien van het eerste bedrijf een en ander te zien gekregen hebben. Op hetzelfde oogblik dat het scherm omhoog ging, liet natuurlijk mijn vóór-buurvrouw haar boa zakken. Met een hoorbaar „oef” van verlichting. Ze had het natuurlijk te warm gekregen. Als ze dat zware ding niet om kon houden, had ze het toch waarlijk wel in de vestiaire kunnen afgeven! Dan zou ik bij het binnentreden der loge dat stukje wanordelijkheid dadelijk ontdekt hebben en naar een andere plaats hebben kunnen uitkijken. Ik zou veel liever mijn plaatsbewijs geruimd hebben, dan nu onafgebroken op een defekte plek bij dit hinderlijk slordige menschje te moeten staren. Waarom wordt er geklapt? Och kom, is het eerste bedrijf afgelopen? Hoe heet het stuk ook weer? Ik heb er geen lor van gezien..

* *
Pauze. De lichten gaan op.
Lieve hemel...!

Het hinderlijke, slordige menschje wendt zich half naar mij toe, slaat haar boa om — en ziet er lief uit... allerliefst... snoezig!

Inkzwart haar, dat à la Cleo de oortjes bedekt... een klein dia-deem met reigerveeren... geen hoed op — hoe verstandig! terwijl het toch mocht! — een regelmatig snoetje met een zachte huid en donker teint... en een figuurtje... om voor te knielen! Waarlijk, als men zoo'n figuurtje heeft, dan moeten de oogjes wel stukspringen... wat een heerlijk wezentje! En haar gang... kom oude jongen, laten we ook naar den foyer gaan... och wat, je kunt toch wel een onnoozel glaasje bier drinken... wat een gang! Een wandelend gedicht! Een zwevend gedicht!... Ik kan haar helaas niet aanspreken.. want vooreerst heeft zij zoo iets voor-naams terughoudends in haar manier van doen... en ten

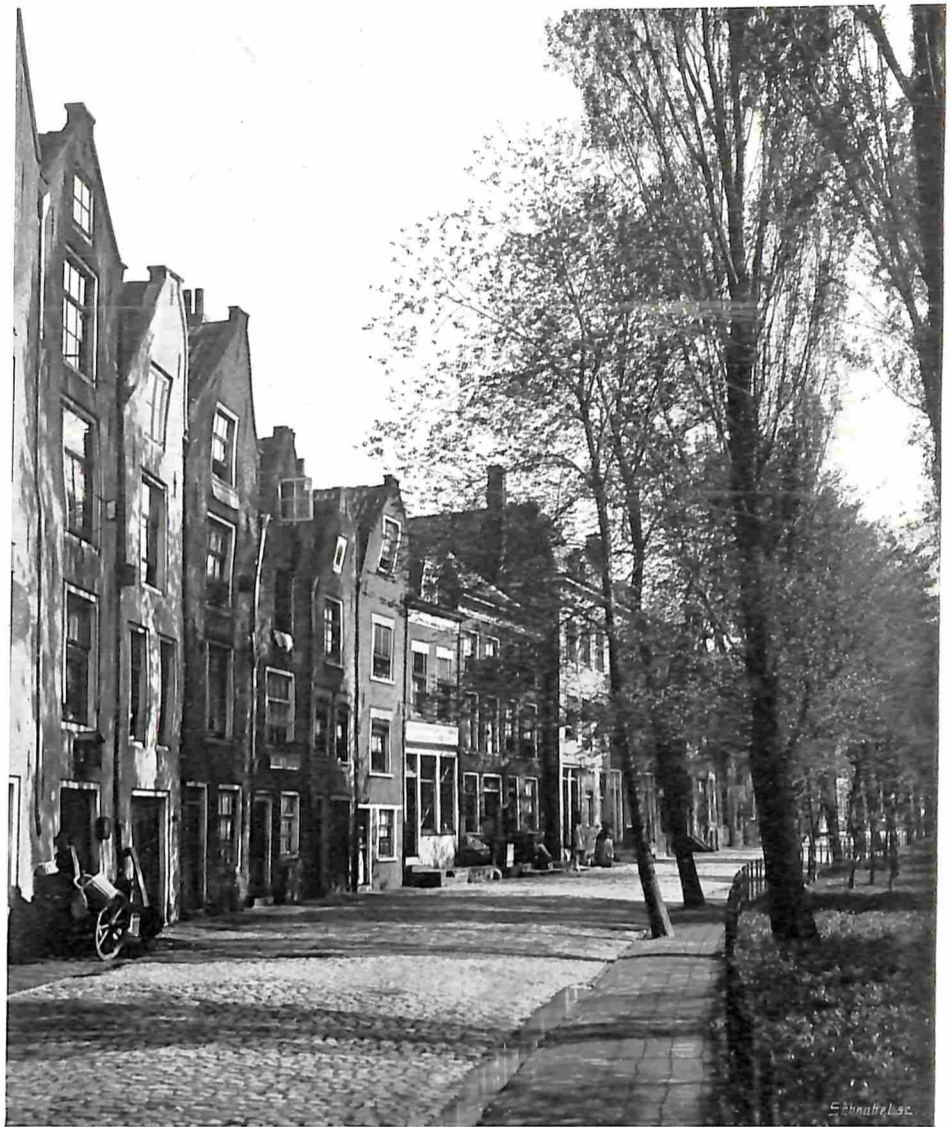

Foto W. Cool.

HET GEDEMPTE ACHTERWATER TE OUD-DELFHAVEN.

tweede heeft zij hare oude, eerwaardige moeder bij zich... hè, wat fonkelen de donkere oogen van deze jonge vrouw... maar het verrukkelijkste bij haar is en blijft toch het lieflijk-zachte, licht-exotische teint... als ik dit teint een oogenblikje maar bewonderd heb, dan... is het volle kwartier pauze al voorbij en moet ik weer naar mijn loge terug! Moeten!! Ik mag!

* *
De lichten gaan neer. Tweede bedrijf.
Wel verdraaid...!

Ze doet de boa niet af. Bij elke beweging die zij maakt, denk ik: nu! Maar zij doet ze niet af. Ik maak mijzelf klein, inéengedrongen klein; ik maak mij groot door mij half op te richten. Vergeefs. Van mijn laurierblaadje is geen spoor te ontdekken. Dan tracht ik haar gedeeltelijk profiel met mijn bliken te verslinden, ik buig mij naar rechts en naar links — niet te doen; ze zit pre-

Foto W. Cool. DE KOLK MET DE KAPITALE SLUIS TE DELFHAVEN (1906).

cies vóór mij . . . van haar gelaat is niets te bespeuren. De ooren zitten onder 't haar . . . de hals is bedekt door een geplooiden kraag . . . jammer . . . ik zou zoo graag een klein stukje van haar verrukkelijke huid gezien hebben. Ik richt mijn blik omhoog en omlaag— niets, niets . . . en de boa doet ze niet af, ze doet ze maar lief af . . .

Wat zeg-je? Was dat zoo'n mooie passage? Ik heb er niets van gezien! . . . niets van gehoord, bedoel ik natuurlijk, niets gehoord, jawel, maar gezien heb ik ook niets— daar kan ik op zweren. Jammer genoeg!

. . . Had zij die boa maar in de vestiaire afgegeven!

* * *
De lichten gaan weer neer. Derde bedrijf. Alle duivels . . . ! Ze laat de boa zakken! Al mijn zenuwen groeten U, gezegend rozig laurierblaadje! Ik weet het, gij schijnt maar rozerood, in werkelijkheid zijt ge zacht barnsteengeel. Zonder dat iemand het merkt, zal ik mij tot U nederbuigen . . . héél dichtbij, zoodat ik de wonderbaarlijk kleine, donzige haartjes, die U bedekken, aanschouwen kan. Ik houd er mijn adem bij in, opdat hij de lieve bezitster van het heerlijke laurierblaadje niet verschrikke en haar bewege tot het nijdig bedekken van het Schoone.

Een laurierblad . . . is een mannenmond niet even groot van oppervlak als een laurierblad? Een mannenmond . . . mijn mond . . . zou hij niet juist op het rozerode vlekje passen? . . .

Als mijn broer het rozerode vlekje maar niet ziet! Ik gun hem alles wat prettig is — maar dit blaadje wil ik voor mijzelf houden . . . Niemand

mag weten wat ik hier een geheelen avond lang heb mogen zien . . . Vreemd — maar ik ben jaloersch over dat laurierblad. Mijn mond zou precies passen . . . als ik mijn hoofd kaarsrecht hield . . . dat kan heel goed . . . en dan zou . . . Ik betast in het halfdonker der loge mijn mond en meet met mijn rechterwijsvinger hoe breed hij is; precies twee- en een halve vingerdikte. Op korten afstand meet ik nu mijn laurierblad uit. Zoo maar globaal — ten naasten bij. Voor zover ik het meten kan is het ook precies twee en een halve vingerdikte. Mijn mond zou er precies op passen.

. . . Ik kan mij niet bedwingen . . . ik ben gewoon dol op dit rozerode, barnsteengele blaadje . . . Ik buig langzaam mijn hoofd naar voren . . . ik houd het kaarsrecht . . .

Maar ik kan nog denken: wat moet daarvan komen? Als ik het doe . . . dan zal zij verschrikt een luiden gil geven . . . alle bliken zullen op ons gericht worden . . . de jonge dame is geblameerd . . . de moeder is geblameerd . . . ik zelf ben geblameerd . . . wat drommel, loont één enkele kus op het laurierblaadje dit alles! Bij alle heiligen, ja! Hij loont het! Ik kan niet anders . . . weer buig ik mij voorover . . . héél dichtbij — — Daar komt mij uit het geluksblaadje een heerlijke geur tegemoet. Ik ken dat parfum: „mes délices” van Houbigant te Parijs.

Ik zeg in mij zelf: „mes délices” . . . ik kan dus nog denken! En zoo lang ik bij mijn zinnen ben, mag ik zoo'n schandaal niet uitlokken . . . beheersch U, jongeling, en al zijt gij ook nog zoo verliefd, Uw mond zal dit laurierblaadje niet aanraken . . . ! Ik leun ver achterover . . . maar de bedwelmende herinnering aan het parfum „mes délices”, dat mij zóó linea recta van dit bekoorlijke lichaam af tegemoet zweeft, maakt mij al doller en doller . . . alweer houd ik mijn hoofd recht . . . en buig het langzaam, voorzichtig . . .

Een honderdvoudig gesis klinkt om mij heen. Wat is er toch. Ik heb het nog heelemaal niet . . . O! is het dat— Einde . . . het stuk wordt uitgefloten . . . Het niet-gekuste laurierblad wordt aan mijn oog onttrokken . . .

BORDJE, GEVONDEN IN 'N OUD DELFTSCH HUIS EN VOORSTELLEND: DE HAVEN VAN DELFHAVEN. Berust thans in het Museum van Oudheden te Rotterdam.

* * *
In de vestiaire zegt mijn broer: „Wat een geluk, dat jij ten minste niet gemerkt hebt, hoe weinig netjes die vrouw vóór ons gekleed was; ze zou je anders zeker je heelen avond bedorven hebben, die slordevos!

Wat een geluk voor mijn broer, dat hij mijn broer is! Ieder ander had ik onmiddellijk tegen den grond geslagen!!

(Naar het Duitsch van Gustav Hochstetter).

BOLBLIKSEMS EN VUURBOLLEN.

HET doel van deze mededeeling is, bij de oudst bekende afbeelding van een bolvormigen bliksem enkele nieuwe pogingen tot verklaring te bespreken. De afbeelding is een reproductie naar een houtsnede, die voorkomt in het Middeleeuwsche werk „Margarita Philosophica”, een korte encyclopaedie in twaalf boeken, tegen het einde van de vijftiende eeuw geschreven door Gregorius Reisch, Prior van een klooster in Freiburg in Breisgau, en in 1503 voor het eerst gedrukt. De boven gegeven voorstelling is ontleend aan een facsimilé-druk van het negende boek, naar een uitgaaf, die in 1504 is gedrukt, die door Prof. Hellmann is opgenomen in zijn verzameling „Denkmäler Mittelalterlicher Meteorologie”, een van zijn „Neudrucke”. De merkwaardigheid van dit omvangrijk werk van Reisch bestaat vooral in de talrijke houtsneden, die den tekst verduidelijken. Bijzondere nieuwe inzichten op Meteorologisch gebied zijn er niet in te vinden. De verklaringen dan ook, van de weer-verschijnselen, die er in voorkomen, hebben voor ons geen andere waarde dan die van curiosa. Als voorbeeld mag het korte kant-bij-schrift dienen op de zelfde pagina van de hier gegeven houtsnede, waarin ter verklaring van het na-komen van den donder na den bliksem staat, dat het gezicht „sneller” is dan het gehoor, en waarbij in den tekst wordt herinnerd aan den houthakker, wiens slagen men op een afstand eerder ziet dan hoort: een illustratie, die nog als meest voor de

hand liggende zal worden gebruikt om het snelheidsverschil aan te toonen tusschen het licht en het geluid, en die heel wat beter is dan de verklaring, berustende op de veronderstelling, dat het gehoor trager zou zijn dan ons gezicht.

Wat de verklaring van de hierboven genoemde verschijnselen, den bolbliksem en vuurbol aangaat, wil ik dan ook liever putten uit de zeer nieuwe, dan uit de Middeleeuwsche litteratuur.

Voor bolbliksems en vuurbollen mogen we lezen bolbliksems of vuurbollen, wanneer we ons bepalen tot merkwaardige en zeldzame vormen van elektrische ontladingen, en afzien van de „vuurbollen”, die tot het gebied van de vallende sterren behooren, de groote meteoren, die soms wel, soms niet den grond bereiken, maar die in elk geval van buiten af in onzen dampkring zijn gekomen, in plaats van gelijk de bolvormige bliksems, daar te zijn ontstaan. Over deze bestaat een vrij groote litteratuur, vooral als men onafgebroken den stroom van beschrijvingen der enkele waarnemingen meerekent.

Het verschijnsel is zoo zeldzaam, dat het meerendeel der menschen het niet zal hebben gezien, en waarschijnlijk niet zal zien. De omstandigheden, waaronder het wordt waargenomen en het ongewone van het verschijnsel zijn in den regel voldoende om den onvoorbereiden waarnemer de gelegenheid te benemen rustig zijn observaties te doen.

Tenzij men het treft gelijk de Oberförster Mehl uit Mochenthal, wiens waarnemingen op een dertigtal bolbliksems betrekking hebben, en wiens bevindingen in het boek van A. Gockel, Das Gewitter zijn beschreven. Die beschrijving van de hand van den Oberförster zelf, is door Prof. B. Walter, van het Hamburger Staatslaboratorium, een onderzoeker, die zich met die studie van den bliksem reeds lang heeft bezig gehouden, ten grondslag gelegd aan zijne verklaring van den bolbliksem.

Het verhaal van den Förster, zeer gemoedelijk van toon, is te merkwaardig om het niet te laten volgen: „Ik was in het district (Revier) Schönthal, na een zeer heeten dag, des avonds, op „de Pürsche, het mag tegen eind Juni 1874 zijn geweest. Tegen „negen uur werd ik op weg naar huis door een bijzonder hevig „onweer verrast, waarvoor ik schuilde in een oude boschhut, die „zich vlak aan een bestraat pad bevond. Terwijl het onweer „woedde met een ongehoord geweld, zag ik bollen van een blauw- „achtige kleur, die over het straatje rolden en die onder een „knetterend geluid in een regen van vonken uiteenspatten, zoo „wel vóór als achter mijn standplaats. De bollen waren van de „grootte van een middelmatig grooten kegelbal. Het springen, „dat meer dan eens in mijne onmiddellijke nabijheid gebeurde, „en dat ik dus nauwkeurig kon waarnemen, gaf geen knal, maar

„wel een zoo verblindend licht, dat ik voor een oogenblik volkomen verblind was. De snelheid waarmee zich de bollen bewogen, was niet groot, niet grooter dan die van een scherp opgezette kegelbal. Alle volgden ze dezelfde richting, de straat houdende met tusschenruimten van verschillende duur, dikwijls kort na elkaar, en in een tijdsverloop van ongeveer een half uur heb ik 25 tot 30 van deze bollen waargenomen. Het onweer had zich vastgezet in het bosch, dat daar een kuipvormige inzinking vormde, en woedde daar in verschrikkelijke hevigheid, twee uur lang. De bolbliksems vertoonden zich dadelijk in het begin van het onweer, terwijl de regen in stroomen viel, en gewone bliksemstralen onder onafgebroken donderslagen van alle kanten losbarstten, en meermalen in mijn buurt insloegen. Omdat ik de straat met het oog op de bolbliksems, en het aangrenzende bosch wegens de het meest daar inslaande gewone bliksemstralen niet durfde betreden, bleef ik op mijn plaats in de oude hut, tot het onweer ongeveer om elf uur vrijwel uitgewoed had, en ik was blij eindelijk die onbehagelijke plaats heeldrugs te kunnen verlaten. Na dien tijd heb ik nooit meer de gelegenheid gehad bolbliksems waar te nemen, en ik heb ook in 't geheel geen verlangen, nogeens in zulk een graanaatvuur te staan als dien avond”.

Walter haalt in het Meteorologische Zeitschrift van Mei 1909 deze woorden aan, omdat hij deze waarneming op grond van de herhaalde gelegenheid tot waarnemen als de meest betrouwbare opgaaf beschouwt, die hij kent. Daar is veel voor te zeggen. Bij de waarnemers vergeleken, die eens een vuurbol zagen, had de Oberförster veel voor, want al was het enkel uit verveling, dan had hij de ongewone blauwe bollen nauwkeurig opgenomen.

Wat is nu de aard van dit verschijnsel? Volgens Prof. Walter is het van zeer onschuldigen aard, en had de Oberförster rustig langs het straatje naar huis kunnen gaan. Hij toch zegt, dat we hier te doen hebben, in 't geheel niet met een vorm van den bliksem, maar met een electricch geladen waterbel. De electriche lading, die op den bodem wordt geïnduceerd door een onweerswolk, laadt een waterbel, die door opspattenden regen ontstaat. De lading van deze bel is van hetzelfde teken als die van den grond, dus de bel zal worden afgestooten, en zich bewegen onder invloed zoowel van den wind als van electriche krachten.

De wijze waarop de waterbel aan haar eind kan komen, is of, dat de wand door verdamping te dun wordt, of dat de electriche lading van den bodem door een in de buurt inslaanden bliksem voor een oogenblik wordt geneutraliseerd, waarna onmiddellijk de bel zal worden aangetrokken en met een ontladingsvonk uiteenspatten. Van een knal als van een kanonschot, zooals dikwijls bij bolbliksems wordt vermeld, heeft de Förster niets gemerkt. Dat anderen daarvan wel spreken, schrijft Walter toe aan den naburigen donderslag. Een verblindend wit licht zal de waterbel wel niet geven bij zijn uiteenspringen. Dit licht, dat dien avond in Mochenthal wel werd gezien, en dat bij den waterbel niet hoort, schrijft Walter nu eveneens aan den naburigen bliksemstraal toe. Hier is veel tegen. Dat men zijn meest betrouwbaar getuigenis gaat corrigeren, is altijd bedenkelijk en wat het feitelijke aangaat, is er tegen aan te voeren, dat men in den regel aan het hinderlijke nabeeld in zijn oog wel merken zal van welke zijde men is verblind, vooral als er zoo herhaalde gelegenheid is daar achter te komen. Dat de donder, die ontegenzeggelijk den naburigen bliksemslag zal hebben vergezeld, den Förster niet in den war bracht, mag volgens Walter mogelijk worden verklaard door het bijzonder vermogen van Försters om de plaats, vanwaar een knal komt, juist te schatten!

In het Hamburgsche Staatslaboratorium heeft nu Walter getracht kunstmatige bolbliksems te vervaardigen. Hij nam een zeepbel aan een pijp, voerde door den pijpsteel een metaaldraad, dien hij met de eene pool van een electricheer-machine verbond. De andere pool werd verbonden met een groote metaalschijf. De zeepbel liet, zoodra de electricheer-machine werd gedraaid, de pijp los en vloog op de schijf af. Licht geven deed de zeepbel niet, doch dat schrijft Walter toe aan de zooveel kleinere waarden van electriche lading en spanning bij zijn proeven, vergeleken bij wat het geval is in de natuur.

Zóó overtuigend, dat ik den lezer zou durven aanraden een bolbliksem, dien hij op zijn weg ontmoet, van nabij te onderzoeken, en kunstmatig tot springen te brengen door de waterbel b.v. stuk te slaan — men denke niet, dat dat op zichzelf een onmogelijkheid behoort te zijn, want de beweging wordt in den regel nog als veel langzamer beschreven, dan die van een „scherp opgezette kegelbal” — zoo overtuigend schijnt me het artikel van Prof. Walter niet. De afbeelding hierboven mag nog wel als waarschuwing gelden, en in de berichten, die aan het Meteorologisch Instituut van tijd tot tijd over vuurbollen en bolbliksems worden ontvangen, wordt van verbrijzeling van voorwerpen, of gaten, die in den grond worden geslagen, of van brand,

die bij het uiteenspringen ontstaat, herhaaldelijk gesproken. Natuurlijk moeten al deze verschijnselen volgens de beschouwing van Walter op rekening worden gesteld van den begeleidenden gewonen bliksem. Doch de verzekering van Prof. Walter, dat men voor 't vervolg juister doet van „Gewitterblasen” te spreken, heeft zeker nog nadere bevestiging noodig.

Tegenover deze poging tot verklaring staan verschillende andere, die in den bolbliksem wel degelijk een vorm zien, waaronder de bliksem zich kan voordoen. In Innsbrück b.v. is voor een paar jaar bij gelegenheid van een conferentie van Meteorologen een theorie van den bolbliksem ontwikkeld door den Zweed Carlheim-Gyllensköld, die onder alle reserve de onderstelling maakt, dat de bolbliksem zou bestaan uit zeer sterk electricch geladen lucht, die in een uiterst snelle werveling is geraakt, zoodat de wervelende deeltjes zich volgens gesloten banen bewegen om een as, en samen een ring of buis vormen, op dezelfde wijze als dat het geval is bij de ringen, uitgeslingerd door kanonnen, die voor het hagel schieten worden gebruikt, of bij de ringen, die door sommige rookers op zoo kunstige wijze kunnen worden uitgestooten. Voor de vorming van deze ringen is noodig, dat voor een zeer kort oogenblik op de bewegende deeltjes over een bepaald oppervlak, een groote drukking wordt uitgeoefend, hetgeen in het kanon aan de monding, bij de rookringen aan de kleingemaakte mondopening plaats heeft. Bij den bolbliksem zou het de druk zijn door de met reuzensnelheden in een gewonen bliksemstraal voortgeslingerde deeltjes — om het woord electronen niet te noemen — uitgeoefend op de omgevende lucht. Het is mogelijk van dezen bolbliksem allerlei eigenschappen door berekening te bepalen, tot de afmeting en de lading toe. Maar de basis van de beschouwing is een hypothese.

Ten einde zekerheid te krijgen of zijn onderstelling juist is, is het afdoende, zegt deze Zweedsche onderzoeker, den bolbliksem met ijzervijzel te bestrooien en te zien of de ijzerdeeltjes een gesloten ring gaan vormen. Een oogenblik te voren heeft hij bevestigd, dat de lading van zulk een wervelbuis-bliksem groot genoeg is om de schade te verklaren, die dikwijls wordt opgegeven. Men zij dus ondanks dit voorstel om de zaak eens voor goed uit te maken met zijn ijzervijzel, voorzichtig. Men zie nogmaals de waarschuwendende prent hierneven.

Het is geenszins de bedoeling door dit tegenover elkaar stellen van twee verklaringen die niets gemeen hebben, te wijzen op het weinige succes, dat de wetenschap nog ten opzichte van deze verschijnselen heeft gehad. Wie zegt dat inderdaad alle bolbliksems van een zelfde karakter zijn. De berichten van de waarnemers zijn uiteenlopend genoeg om een aantal soorten toe te laten. Schr. dezes zag vele jaren geleden twee bollen, die zich zeer langzaam, vlak achter elkaar, in horizontale richting langs den horizon boven de daken van een stad bewogen.

Het uiteenspatten werd niet door hem waargenomen. Het was zeer vroeg in den morgen bij gelegenheid van een onweersbui, doch het was volkomen licht zoodat het moeilijk wordt te denken, dat alleen een blauwachtig licht voldoende zou zijn om het verschijnsel op grooten afstand zichtbaar te maken. Is hier niet iets gansch anders dan de kegelbal-bliksems van den Förster, die langs het straatje dansten?

Het is zeer waarschijnlijk, dat dergelijke verschijnselen, die zoo zeldzaam zijn, hun geheim nog lang zullen bewaren. Het moet al een gelukkig toeval zijn, dat b.v. photographisch, of liever nog, spectroscopisch een beeld van zulk een vuurbol vastlegt, wil men in één enkel geval tot eenige zekerheid komen. Tot zoolang dient men met onderstellingen tevreden te zijn, want alle pogingen om verschijnselen als deze kunstmatig tot stand te brengen, stuiten af, evenals die van Prof. Walter op het nietige van de krachten in onze laboratoria, tegenover die welke in de groote werkplaats der natuur voortdurend worden ontwikkeld.

C. SCHOUTE.

VUURBOL

Naar eene reproductie, voorkomende in „Margarita Philosophica”, door Gregorius Reisch, 1503.

EDELWEISS.

Dich hegt und pflegt die Jungfrau nicht,
Du prangst nicht bunt an Bach und See.
Hoch über 'm Abgrund blüht du schlicht
Bei Gletschereis und ew'gem Schnee,
Und thronst im stillen Heiligthume
Des Hochgebirges stolz und frei:
Du bist der Berge Zaubrerblume,
Du bist der Alpen Lorelei.

GEORG SCHERER.

DAS ausheben und ausreissen der Edelweisspflanzen samt den Wurzeln, sowie das Freihalten und der Verkauf derartiger bewurzelter Pflanzen ist verboten. Eine Ausnahme hiervon bilden nur jene Fälle, wo es sich um die Gewinnung dieser Pflanzen für wissenschaftliche Zwecke handelt.”

Een dergelijke bepaling is eenige jaren geleden voor Stiermarken afgekondigd en gelukkig bestaat een zoodanig verbod sinds geruimeren tijd al voor de meeste kantons van Zwitserland. Ware dat niet het geval, zeker zouden deze zoo karakteristieke Alpenplanten op sommige bergen reeds geheel verdwenen zijn. Thans is dit in veel mindere mate het geval, vooral ook sinds zich in Zwitserland vereenigingen gevormd hebben, wier streven het is de fraaie Alpenflora tegen het vandalisme der toeristen te beschermen. Het is toch een bijna vaststaande gewoonte, dat ieder, die Zwitserland bereist, met enkele Edelweiss-bloemen thuis komt en natuurlijk wordt dan verteld van de levensgevaarlijke tocht, waarbij deze bloempjes geplukt werden. Ieder zet dan een geloovig gezicht, doch zij, die hetzelfde verhaal ook al eens opdischten, weten gewoonlijk heel goed, dat in de meeste hotels in Zwitserland een vaas met Edelweiss-bloemen staat, die ter beschikking der gasten zijn, zoodat er voor hen, die ze mede namen, heusch geen gevaarlijke tocht noodig was om ze machtig te worden. Heel anders was dit eertijds met de meisjes en jongens, die ze voor de hotels en toeristen verzamelden, heel wat van die bloemenzoeksters zijn op haar gevaarlijke tochten omgekomen en menig toerist, die achteloos een Edelweissbloem op zijn hoed stak, bedacht daarbij niet met hoeveel gevaar die geplukt was. Dit plantje toch komt niet voor in de lagere streken, noch langs veel begane wegen, maar ver daar boven op de onbewoonde bergruggen, zoekt het als het ware de eenzaamheid, om daar in den korten Alpenzomer haar fraaie, wit donzen bloemen te ontplooien. Dra na het uitbloeien wordt zij weder onder de sneeuw bedolven en acht maanden rust zij dan, om de volgende vier maanden haar witte sterren weer te kunnen doen ontluiken.

„Mit Gott allein” hoorden wij ze eens noemen en juist in dit groeien in de eenzaamheid zit een groot deel van haar bekoring. Veel bergtoeristen, die, na een moeilijken en vaak gevaarvollen tocht, aan den rand van een onherbergzamen afgrond plotseling een aantal van die zachtwitte bloempjes zien bloeien, geraken onder den indruk van haar reinheid, die een ware uitdrukking van onschuld is. Zij staren dan vol bewondering op deze lieve bloempjes, die hen onwillekeurig doen denken aan haar, die zij in het vaderland achterlieten, of wel voor altijd verloren.

Er gaat van de Edelweiss een bekoring uit als van bijna geen enkele andere bloem en dit is de reden, waarom ieder, die in Zwitserland reist, zich gaarne met haar tooit, waarom zij ook gezocht is in landen vaak ver er van verwijderd. Weinig bloemen zijn zoo geliefd als zij.

Juist, omdat de Edelweiss zoo gezocht is, werd het noodig verbodsbepalingen tegen het verzamelen er van uit te vaardigen.

Ieder wilde er toch gaarne enkele plantjes van medenemen, die dan gewoonlijk na eenigen tijd in een koffer gepakt te zijn geweest, op een zeer onhandige wijze in een pot werden geplant, waarin zij dan den eersten den besten winter te gronde gingen. Duizenden en honderd duizenden fraaie planten zijn op deze wijze vernield en het was daarom juist gezien, dat aan dit vandalisme paal en perk werd gesteld, te meer, daar het de laatste jaren geenszins meer noodig was, omdat men er in geslaagd was de Edelweiss betrekkelijk gemakkelijk uit zaad te kweken.

Ook hier te lande wordt dit plantje tegenwoordig in vrij grooten getale gekweekt en ieder, die er prijs opstelt, kan haar voor een betrekkelijk gering bedrag verkrijgen, of wellicht nog beter haar zelf uit zaad kweken. De cultuur van dit plantje toch is lang zoo moeilijk niet als velen wellicht wel denken.

Tegen het eind van Januari bestelt men, bij een vertrouwd zaadhandelaar, een pakje zaden. Zoodra men die ontvangen heeft, worden zij uitgezaaid, hetgeen tot ongeveer midden Februari kan geschieden. Men zaait daartoe in een zaadtest gevuld met een lichten, zandigen grond en daar de zaden zeer fijn zijn, mogen zij slechts zeer weinig, of in het geheel niet, gedekt worden. De zaadtesten worden daarop donker, vochtig en niet al te koud gezet. Een paar maal reeds las ik den raad, om ze in een kouden bak te zetten en, indien dit mogelijk is, met sneeuw te bedekken. Deze methode moet met zeer goed gevolg in Zwitserland toegepast worden, waar men de jonge zaailingen, telkens wanneer be-

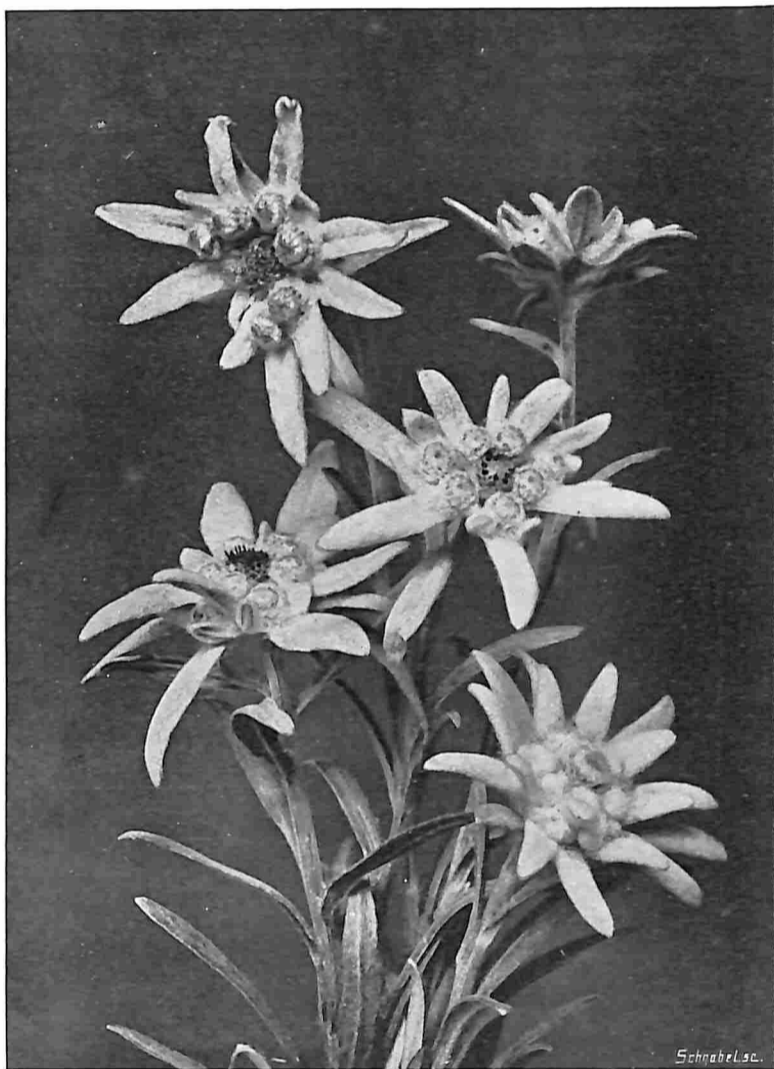
gieten noodig blijkt, opnieuw met sneeuw bedekt en later zoo mogelijk met gesmolten sneeuw begiet. Zelf hebben wij dit echter nooit toegepast. Na een week of drie beginnen de zaden te kiemen, de zaadpannen worden dan dadelijk in een lichten kouden bak gezet en spoedig zijn de kiemplantjes zoo groot, dat zij verspeend kunnen worden, waartoe men hetzelfde grondmengsel gebruikt. Goed zie men hier bij toe, dat de jonge plantjes met haar kiemblaadjes op de aarde komen te liggen. Groeien de plantjes goed door, dan kan men ze nog hetzelfde voorjaar ieder afzonderlijk in een potje planten, waartoe men een lichten, zandigen grond, waaraan wat kalkpuin wordt toegevoegd, gebruikt. Omstreeks half April graaft men deze potjes buiten op een lichtig en zonnig gelegen rabat in en laat ze verder den geheelen zomer hierin staan. Eerst laat in het najaar worden de potjes opgenomen en in een kouden, onverwarmden bak gegraven, waarin zij tot het volgend voorjaar blijven staan. Vooral des winters moet men er op letten, dat zij niet vochtig staan, en dan ook uiterst voorzichtig zijn met gieten. Gedurende den winter zullen nu haar bladeren afsterven, waarover men zich niet ongerust behoeft te maken, daar zij reeds vroeg in het voorjaar gaan uitstoelen. Wil men ze verder buiten kweken, dan kan men ze begin April in den tuin uitplanten. Het rabat, waarop men dit doet, moet lichtig

en licht liggen, de grond moet zandig, vooral niet zwaar en met wat kalkpuin vermengd zijn. Is het mogelijk ze tusschen rotsstenen te zetten, dan is dit wel wenschelijk, hoewel niet noodig. Op deze wijze uitgeplant, zullen zij dan het tweede jaar volop bloeien, waarna zij spoedig gaan uitstoelen. Wil men ze in potten voortkweken, dan moeten zij het tweede jaar zoo vroeg mogelijk, in grootere potten verplant en weder op een gunstige plaats buiten ingegraven worden. Zoo gekweekt, zal men niet alleen veel, maar ook groote en mooi witte bloemen verkrijgen. Wil men die behouden, dan moet men er echter voor zorgen, dat zij niet over de bloemen heen gegoten worden, omdat zij dan haar mooie, donzig witte kleur verliezen.

De plantjes, die in potten staan, zet men in het najaar weder in een kouden bak, die uitgeplant zijn, worden licht gedekt. Dit laatste schijnt vreemd en toch is het noodig. Er zijn trouwens heel wat Alpenplanten, die onze winters niet ongedeerd kunnen verdragen. Voornamelijk is het wel daaraan te wijten, dat deze planten reeds zeer vroeg in den herfst met een dikke sneeuwlaag worden bedekt, een laag zoo dik, dat de winterkoude van het hooggebergte haar niet deren kan. Wanneer het dan eindelijk voorjaar wordt, smelt de sneeuw, doch daarmede gaat weder zoo veel tijd heen, dat het mooie voorjaarsweer is ingetreden, voordat de plantjes aan het licht

komen. Hoe geheel anders is dit in ons land, waar een dikke sneeuwlaag uitzondering is, waar de plantjes dikwijls aan een strenge z.g.n. naakte vorst zijn blootgesteld om dan bij weersverandering weder plotseling te ontdooien, klets nat te regenen en dan in den natten grond weder vast te vriezen. Juist die plotselinge veranderingen zijn het, die veel teedere planten uit het hooggebergte hier zoo slecht doen overwinteren, wanneer men er niet voor zorgt, dat zij er door een niet al te zware bedekking tegen beschermd zijn.

De Edelweiss, *Leontopodium alpinum* of ook wel *Gnaphalium Leontopodium* genaamd, komt zeker wel het meest voor onder haar Duitschen naam, wel hebben de Franschen beproefd haar den naam „Pied de lion” en de Engelschen „Lion's foot” te noemen, maar tekenend is het zeker, dat men achter deze namen steeds tusschen haakjes „Edelweiss” vindt staan, zeker als men is, dat ieder haar onder dien naam het beste kent. Zij behoort tot de familie der *Compositae* of samengesteld-bloemige. Zij vormt een zodenvormig plantje, bestaande uit een aantal meer of minder groote bladrossetjes. Haar bladeren zijn lijn-lancetvormig, dus veel langer dan breed en donkergroen. Aan de boven-, zoowel als aan de onderzijde zijn de bladeren met een witachtig vilt bedekt, welke bedekking aan de onderzijde veel dichter is dan van boven. De groene kleur krijgt hierdoor een grijsachtigen tint. Zijn de plantjes sterk genoeg, dan ontspruiten uit het hart van ieder bladrosset de bloemstengels, die aan haar toppen de bloeiwijzen dragen. Deze bloeiwijzen zijn, zooals allen bij deze familie

LEONTOPODIUM ALPINUM, EDELWEISS (4/5 nat. gr.)

z.g.n. bloemkorfjes. De afzonderlijke bloempjes zijn zoo klein, dat men ze slechts met moeite ieder afzonderlijk kan onderscheiden, zij zijn groenachtig geel. De schijfbloempjes, d.w.z. die, welke midden in de bloeiwijze staan, zijn tweeslachtig, de straal- of randbloempjes, die de twee buitenste kransen vormen, zijn daarentegen steeds vrouwelijke. Van deze bloemkorfjes staan er van vier tot ongeveer twaalf schermvormig op den top van den bloemstengel vereenigd en inderdaad dragen die niet zoo heel veel tot het fraaie geheel bij.

Maar wanneer de bloemen het liefelijke van de Edelweiss niet uitmaken, wat doet dat dan wel, zal menigeen vragen. Bekijkt men zulk een bloeiwijze goed, dan zal men al dadelijk gewaar worden, dat het gezamenlijke scherm van bloemkorfjes nog omgeven wordt door een aantal lijnvormige blaadjes, z.g.n. omwindselblaadjes, waardoor een samengestelde bloeiwijze ontstaat, die somtijds wel 7½ c.M. in doorsnede kan worden. Deze omwindselblaadjes zijn het, die aan het geheel de eigenaardige bekoering geven, zij zijn toch met een dik, wit, donsachtig vilt als overtrokken, waardoor de bloemkorfjes als het ware in een vieren bedje liggen. Juist deze zachte, teer witte kleur is het, die de groote aantrekkelijkheid der Edelweiss-bloemen uitmaakt, die oorzaak is, dat zij steeds gezocht worden. Er wordt nu wel eens over geklaagd, dat de bloemen juist deze grootste aantrekkelijkheid in de cultuur verliezen. Dat dit geenszins zoo behoefte te zijn, blijkt wel uit vorenstaande afbeelding, een foto genomen van hier te lande gekweekte exemplaren. Om echter mooie, witte bloemen te verkrijgen, moeten de plantjes gekweekt worden in een lichten, zandigen grond, waaraan rijkelijk kalkpuin is toegevoegd en mogen zij nooit over de bloeiwijzen, vooral wanneer deze nog niet ontwikkeld zijn, gegoten of gespoten worden. Let men goed op deze twee cultuur-voorwaarden, dan zullen de gekweekte bloemen net zoo mooi wit zijn als die in de natuur verzameld.

De *Leontopodium alpinum* komt over een zeer groote uitgestrektheid voor en heeft, al naar de streek, waar men haar aantreft, een enigszins gewijzigden vorm aangenomen. De fraaiste dezer verscheidenheden zijn: *Leontopodium alpinum transsylvanicum*, afkomstig uit Zevenburgen. Zij groeit zeer gemakkelijk, brengt mooie, groote bloemen voort en heeft daarenboven de eigenschap gewoonlijk in den herfst voor een tweede maal te bloeien. *Leontopodium alpinum altaicum*. Deze variëteit stamt, zooals de naam aanduidt van het Altai-gebergte, haar bloemen zijn iets kleiner, doch zeer fraai van vorm, zij staan op lange, slanke steeltjes. *Leontopodium alpinum himalayanicum*, die van het Himalaya-gebergte afkomstig is. Deze verscheidenheid wordt door velen als de beste van allen beschouwd. Zij bloeit zeer rijk, haar bloemen zijn groot, bijzonder mooi van vorm en staan op stelen, die een lengte van meer dan 30 c.M. kunnen bereiken.

In alle opzichten is de Edelweiss een aanbevelenswaardige plant. Zooals wij mededeelden, is haar cultuur lang zoo lastig niet, als velen wel veronderstellen. Ieder, die een tuin heeft en wat zorg aan haar wil besteden, kan deze lieve plant met succes op kweken.

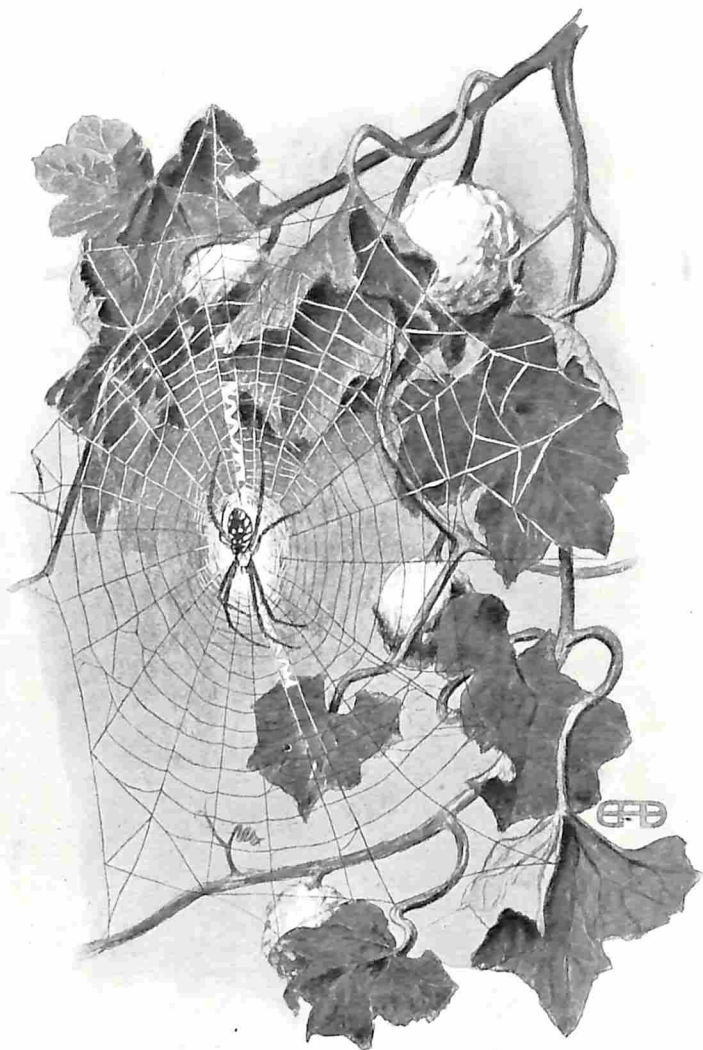
E. TH. W.

DE ORANJE ARGIOPE.

IN grootte, pracht en vernuft spant in het spinnenrijk ongetwijfeld de Oranje Argiope de kroon. Zij, die met het landleven bekend zijn, hebben dikwijls haar groot, goed gevormd nest zien hangen, meest op laag liggende plaatsen, die zij bij voorkeur kiest, misschien omdat zij daar het rijkste veld vindt voor haar kolossale insecten-appetijt. Prof. Hentz, de vader der Amerikaansche spinnenkunde, vond haar zoo dikwijls op zulke plaatsen, dat hij haar den eigenaardigen naam van oeverwants gaf, en daarom werd zij lang de Oever-argiope genoemd. Ook in het Westen en in de Atlantische Staten vindt men haar lage plaatsen.

Ook komt zij nu en dan in onze tuinen en in onze met heesters beplante laantjes voor; vooral daar waar de struiken dicht op elkaar staan. Daar zie je haar groot web hangen te midden van kamperfoelie, of tusschen de groenblijvende heesters. Ge herkent het meestal aan het groote witte schild, dat het midden vormt, en van waaruit een prachtig zig-zag-spinwerk naar beneden daalt, dat best voor model had kunnen dienen voor de „winteltrap”, die in het vers in de oude leesboeken leidde naar „het booze hol” in de aandoenlijke ballade „de Spin en de Vlieg”.

De Argiope zelf herkent ge aan de oranjegele, onregelmatige vlekken op haar fluweelig-zwart achterlijf, en haar oranje en zwarte pooten, die uit haar grijs lijf steken. Werkelijk, als ze een nieuwen naam moest hebben in plaats van Argiope Aurentium zou men haar naar haar kleur best Argiope Princetoniensis kunnen noemen. Maar tuinen zijn niet haar lievelingsplaatsen. Ze houdt van de wilde natuur. Zij schuwt de beschaving. In de kale velden tusschen Brookcamp en Devon

WEB VAN DE ORANJE ARGIOPE.

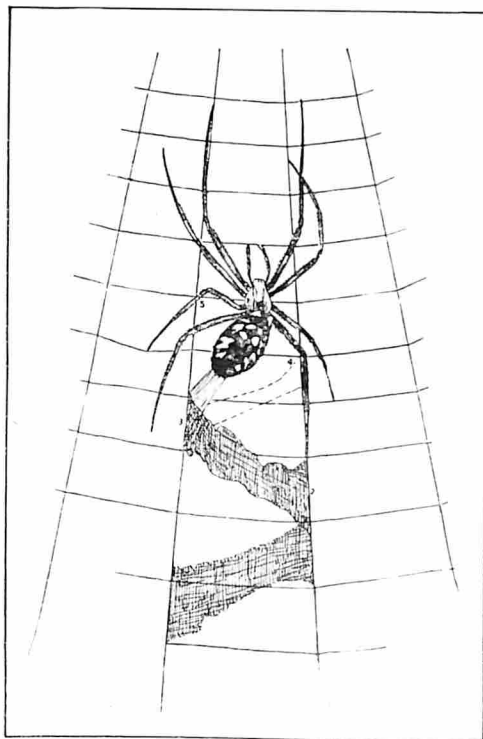
Runs en de Darby Creek vindt ge haar in October en in einde September. Zij is eerst volwassen in de laatste maanden van het jaar, maar in den zomer vindt ge de webben van onvolwassen argiope's, zij aan zij met de bijna even mooie webben van haar rasgenoot, de Argiope argyraspis, de Zilver Argiope.

Hier is er een gehuisvest in een plant met lange grassen, wier donzige uiteinden ze verbonden heeft met zijden draden en waarin zij in den loop des tijds haar nest zal maken. Van daar uit heeft ze haar web gesponnen naar beneden, om des te makkelijker de sprinkhanen, die daar ongestoord rondspringen, te kunnen buit maken. Vlak bij is een ander web gemaakt tusschen de stelen van een groep wilde Chrysanthen; de witte bloemen vormen als 't ware een prieël over haar heen. Een derde heeft de neerhangende kopjes van twee gulden roeden voor haar web gekozen. Een vierde, wat dichter bij de rivier, zit op een wilden braamstruik, die al de prachtige donkerroode najaarstint heeft.

Uw komst, van plant tot plant aangekondigd door de ritseblende bladeren, heeft onze Argiope, die met haar kop naar beneden tegen haar wit zijden schild rust, gestoord. Kijk, het web begint te bewegen. Langzaam zwaait het naar u toe, dan zwaait het weer van u af, af en aan, heen en weer, vlugger en vlugger, tot het geheele web één en al beweging is. Vreemd! Hoe doet ze het? En waarom?

Eerst ziet men het buigen en strekken van de pooten, waardoor het web voor- en achteruit wordt bewogen. Maar spoedig kunnen uwe oogen de bewegingen niet meer nagaan, en ge staat verbaasd over deze vreemde wentelingen, tot het web opeens stil staat. De Argiope heeft haar slingerend web opgetrokken. Waarom doet ze dat? We hebben het haar dikwijls genoeg gevraagd in onze stille natuurliehebbers-taal, en het antwoord luidt volgens ons: Het hoofdmotief van het dierlijk leven is voedsel, en men begrijpt, dat een insect, vooral als het een groot exemplaar is, als het in het uitgespreide net komt, weinig kans heeft, om zijn vrijheid terug te krijgen — hoe gering die dan ook wezen mag; — meer en meer raakt hij verward in de mazen van de lasso's, die om hem heen zwaaien. Het heen- en weerbewegen van haar web is een van de middelen van de Argiope om haar prooi meester te worden.

Als zij voor voedsel gezorgd heeft, is het de vrijheid, die het dierlijk instinct bezig houdt. Vele gevaren dreigen Argiope en

EEN ARGIOPE ZIJN ZIG-ZAG TRAP
MAKEND.

ARGIOPE HAAR SLACHTOFFER INSPINNEND.

haar kinderen nog, behalve het bedwelm-fleschje van den natuurkundige, of een bende plagerige, wreede jongens, of over het algemeen de menschen, die alle insecten probeeren te dooden, die in hun buurt komen. Ze zijn nu eenmaal een kannibalenfamilie, en men moet op zijn hoede zijn. En dan de roofwespen! Van alle wreede vijanden zijn deze het moordlustigst, vooral in den tijd, dat de moeder zorgt voor het voedsel in de nesten. Als ge aandachtig waarneemt, zult ge zien, dat dit zwaaien van het Argiope-nest het plan moet verijdelen van een vijand en dient om hem buiten het nest te houden.

Daar komt een sprinkhaan aan! Wat gracieus wiegelt hij op die grashalm. Wat huppelt hij vroolijk! Wat een baas is hij in het springen! Helaas, hij sprong té overmoedig, die laatste sprong — letterlijk zijn laatste — brengt hem in het noodlottige nest van de Oranje-Argiope. Hebt ge ooit een sneller omkeer gezien dan nu plaats heeft? Onze spin, die daar zoo kalmpjes hing, vertoont zich op eens in haar volle kracht. Zij springt op het insect toe, en grijpt het met haar scherpe tasters en pooten. Uit haar spinklieren komt een voorraad zijden draad vlug te voorschijn gebracht door de achterpooten, die het weerbarstig insect omstrent, dat intusschen door den veroveraar met voorpooten en voelhorens wordt rond gewenteld. De bewegingen zijn zóó snel, dat men ze bijna niet volgen kan en voor hij goed en wel begrijpt, wat er gebeurt, hangt de gevangene in een wit zijden nestje midden in het web, dat hij door zijn tegenstribbelen gebroken heeft.

Arme sprinkhaan! Of laten we liever zegen, arme locust! Want als het arme beest nu toch moet sterven en verslonden worden, laat het dan ten minste sterven onder zijn eigen naam. Kijk, hoe handig brengt ze haar prooi in zijn zijden omhulsel verder, tot zij eindelijk het midden van het web bereikt heeft. Daar begint zij rustig haar feestmaal. Maar ternauwernood is zij begonnen, of er wordt „weer aan de voordeur gebeld”. Met andere woorden, een groote vlieg heeft een ander gedeelte van het web verscheurd en het gerucht daarvan komt „langs de telegraafdraad” tot de Argiope. In een wip is Argiope bij haar. Zij wordt ingesponnen en hangt nu aan een korten draad in een klein zijden zakje.

Prachtig gedaan! Geen „cowboy” gooide ooit zijn lasso zoo handig en zoo stevig om zijn slachtoffer. Als alles klaar is, keert Argiope rustig tot haar maaltijd terug, de vlieg houdt ze in petto als dessert. Men heeft toch medelijden met die arme insecten!

Maar bedenk eens, wat Argiope uit een

nuttigheids-oogpunt den menschen een grooten dienst doet door het leven van insecten te beperken, die het menschenleven wanhopig, om niet te zeggen ondragelijk zouden maken!

Als wij de meesterlijke manier zien, waarop de spin haar voedsel verovert, bewondert men niet alleen de energie van het beest, maar ook de zeldzame doeltreffendheid van de instrumenten, waarmee zij te werk gaat. Om te beginnen haar wijd uitgespreid net met de uitstralende lijnen en dwarslijnen. Het beslaat minstens een oppervlakte van vier voet, en elk insect, dat er tegen aan vliegt, wordt onverbiddelijk aangehouden. Door den schok, die het ondervindt, zelfs al raakt het niet in de draden verward, heeft de handige Argiope de gelegenheid het beest te grijpen.

Maar dat is nog niet alles. Kijk eens aandachtig naar de spiralen, die over de draden loopen naar het middenpunt. Neem er eens een stukje van en bekijk het met een vergrootglas. Iedere spiraal draad is bedekt met miniatuurparels. Raak ze eens aan met uw potlood. Kijk! Uw pareltjes zijn verdwenen, en als ge het potlood terugtrekt, ziet ge, dat ze gesmolten zijn tot een kleverige vloeistof, die de zijden draden van het net zoo noodlottig maakt voor de arme insecten, dat zij alleen door ongewone kracht, of door een toeval kunnen ontsnappen.

De dauw van den zomer verzamelt zich op deze kleverige draden, en doet ze in het morgenlicht glinsteren als diamanten. Men zou zulk een bedauwd net kunnen vergelijken met een diamanten halsketting; dat is zeker, nooit zal men er een vinden, mooier van vorm en artistieker van constructie. Als men het zoo ziet, is er bijna niets mooiers in de natuur, dan het net van de Argiope, maar het is een vreeselijk verdelgings-apparaat voor de ongelukkigen, die er in vliegen.

(Slot volgt).

VARIA.

HEILIGE EIKEN.

Midden-Europa kent in zijn legendschat verscheidene overoude eikenboomen, waaraan wonderdoende Maria-beelden voorkwamen, boomen, die bij hun val door kapellen op dienzelfden plek vervangen werden, en waarheen steeds bedevaarten plaats hadden. „Unsere Liebe Frau zur Eiche” en „Notre dame du Chêne” komen veelvuldig voor. Waarschijnlijk zijn die bedevaartplekken reeds voor godsdienstige doeleinden benut vóór den komst van het Christendom en trad de Maria-verering bij die eeuwenoude woudreuzen in de plaats van den boomencultus der Gallische druïden, herschiep de gewijde boschplekken der Germanen en Slaven, zonder den bijl aan de monumenten van het Naturalisme te legne, tot plaatsen van Christelijke aandacht.

SPREEKWOORDEN.

Als bekend mag het beschouwd worden, dat er tal van spreekwijzen bestaan, die aan de plantenwereld ontleend zijn, en daar er wellicht onder onze lezeressen of lezers zijn, die er belang in stellen, laten wij hieronder enkele der voornaamste volgen. Compleet is het lijstje nog geenszins en veel zijn er, die men er wellicht nog aan zou kunnen toevoegen.

Geen roos zonder doornen. (Moet eigenlijk zonder stekels zijn).
Met vrucht werkzaam zijn.
Een appeltje voor den dorst bewaren.
Bitter als alsem zijn.
Rot als een mispel. (Ook minder juist, een mispel is rijp, niet rot).
Wie niet zaait, wie niet maait.
Groeien als kool.
Alle hout is geen timmerhout.
Hooge boomen vatten veel wind.

Wangetjes als een perzik hebben.

Het blijft onder de roos.

Een rotte appel in den mand, maakt al het
gave fruit tot schand.

Geluk en gras wassen even ras.

Als paddestoelen uit den grond verrijzen.

Trotsch als de eik zijn.

Nederig zijn als het vooitje.

Het sop is de kool niet waard.

Onkruid vergaat niet.

Sterk als een boom zijn.

Buigzaam als een wilg zijn.

Kers-versch zijn.

Te veel hooi op zijn vork nemen.

De tijd baart rozen.

Een boom valt niet bij den eersten slag.

Alle zaad gedijt niet.

Groen als gras zijn.

Onder de roos gezegd.

Te hooi en te gras.

De appel valt niet ver van den boom.

Sappig als een perzik zijn.

Iemand het gras voor de voeten wegmaaien.

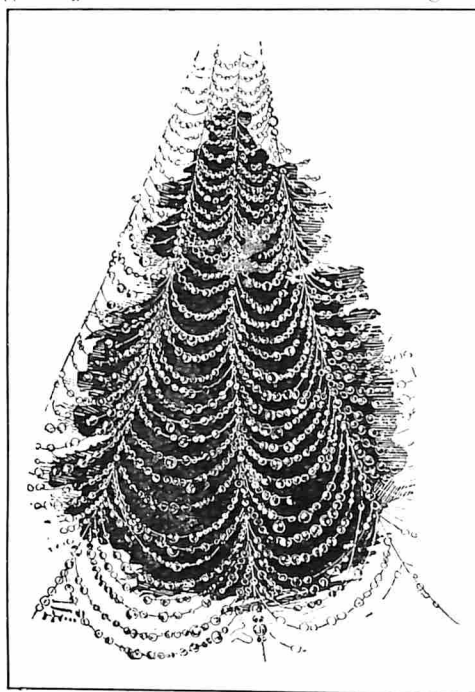
Een kleur als een roos hebben.

Lieflijk zijn als een lelie.

Onder de boomen regent het tweemaal.

Niet op rozen slapen.

Scherp zijn als een doorn.

GEDEELTE VAN EEN NET DAUW BELADEN WEB.